

'As powerful as an appeal to arms'
De Boerenoorlog en de Brits feministische beweging

Naam: Everarda Slabbekoorn
Universiteit Utrecht
Faculteit Geesteswetenschappen
Studie: Geschiedenis
Vak: OSIII 'Goed en fout in de Boerenoorlog'
Cursuscode: GE3VD11027
Docent: Dr. M. Bossenbroek
Aantal woorden: 14100

Inhoudsopgave

Achtergronden bij de Boerenoorlog: aanloop en oorzaken.....	2
De Boerenoorlog: het verloop	4
De Boerenoorlog en de Brits feministische beweging	5
Hoofdstuk 1. ‘Irrelevant creatures to be fought for ‘: Vrouwen in de historiografie van de Boerenoorlog.....	7
‘Defender vs. defended’: de rol van mannen en vrouwen in de oorlog	8
‘Strong, fierce and uncompromising’: actieve vrouwen in de oorlog	10
Definitie & afbakening: feminisme als anachronisme?	12
Hoofdstuk 2- De feministische beweging in Groot-Brittannië van 1850 tot 1890	14
Belangrijke jaartallen, periode 1792-1928	15
1825-1850.....	17
1850-1890.....	19
1890-1899.....	20
Hoofdstuk 3- Betrokkenheid van de Brits feministische beweging bij de Boerenoorlog	22
In hoeverre veranderde de betrokkenheid bij de Boerenoorlog de doelen van de feministische beweging?	22
Verdeeldheid en verandering op politiek gebied.....	23
‘Everything that concerned men, concerned women’: Internationale politiek voor vrouwen.....	25
De suffrage campagne, hernieuwde eenheid, hernieuwde verdeeldheid.....	27
De kampkwestie: veranderen zaken na 1900?	31
Prominenten figuren en hun tegenstellingen:Emily Hobhouse	31
Millicent Garrett Fawcett	34
Hoofdstuk 4. Resultaten: Militante suffragettes, organisatie en arbeidsparticipatie	38
Militant feminisme als gevolg van de Boerenoorlog	38
Eigen organisaties	41
Beroepen: lower class verpleegsters en onderwijzeressen.....	42
Verpleegsters	42
Onderwijzeressen.....	44
CONCLUSIE	47
Literatuurlijst	50

Inleiding

Achtergronden bij de Boerenoorlog: aanloop en oorzaken

De Boerenoorlog die zich afspeelde tussen 11 oktober 1899 en 31 mei 1902, heeft vele namen: de South African War, de Boerenoorlog, de Tweede Boerenoorlog, de Anglo-Boer War en de Tweede Vrijheidsoorlog.¹ De twee Boerenrepublieken, Transvaal en Oranje Vrij Staat, vochten tegen Groot-Brittannië, maar moesten uiteindelijk het onderspit delven in wat de duurste oorlog was voor Groot-Brittannië sinds de oorlogen tegen Napoleon.²

De vele namen voor de oorlog zijn een weerspiegeling van de vele gezichten die de oorlog had en heeft. Was de oorlog een strijd van een nobel, modern wereldrijk dat opkwam tegen 'the oppression of British citizens by President Paul Kruger and his band of seventeenth-century Calvinist tyrants' of waren het 'gold-mining capitalists' die een onschuldige soevereine staat aanvielen?³ Was het een oorlog van witte mannen tegen witte mannen, van moderne bevrijders tegen achterlijke onderdrukkers, van agressieve mannen tegen onschuldige vrouwen en kinderen, van blank en zwart tegen blank? Inmiddels lijkt de oorlog van alle zijden wel belicht te zijn, zelfs als het om de meest obscure details gaat.⁴ Toch is er een kant die relatief onbekend is en die ook Nasson vergeet in zijn standaardwerk *The Boer War: the Struggle for South Africa*. Dat is de kant van de Britse vrouwenbeweging die in haar strijd dankbaar gebruik maakte van de retoriek van de Britse regering over de Uitlanderkwestie.

Die zogenaamde Uitlanderkwestie had alles te maken met de *aanleiding* waarom Transvaal en OVS de oorlog verklaarden aan Groot-Brittannië. De dieperliggende *oorzaken* voor de Boerenoorlog zijn minder eenvoudig te geven en nog steeds

¹ Bill Nasson, *The Boer War: the Struggle for South Africa*, (Kaapstad 2010), 11.

² "South African War" (versie 18 juni 2012), Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/555806/South-African-War>, en: Nasson, *The Boer War*, 26.

³ Paula M. Krebs, 'The Last of the Gentlemen's Wars': Women in the Boer Concentration Camp Controversy', *History Workshop* 33, (1992), 38-56, 38.

⁴ Nasson, 15.

voortdurend onderwerp van debat. Nasson ziet de 'seeds of modern conflict' al vroeg in de negentiende eeuw ontstaan, toen Groot-Brittannië zich vestigde in de Kaapkolonie ten koste van de daar woonachtige Boeren en de verschillende oorspronkelijke bewoners.⁵ De belangrijkste oorzaak achter de oorlog was het antwoord op de vraag wie het nu eigenlijk voor het zeggen had in Zuid-Afrika, de Britten of de Boeren. Zoals Lord Salisbury het uitdrukte: 'The real point to be made good to South Africa is that we, not the Dutch, are boss.'⁶ Na eerdere onrust in India was er grote angst binnen het Britse rijk dat Zuid-Afrika, '[t]he highveld', de zwakke schakel was binnen het Rijk, 'a spot where that empire could start bleeding'.⁷ Uiteindelijk stond er nog meer op het spel dan de heerschappij over Zuid-Afrika, het was het grote Britse Rijk zelf. 'South Africa had become an exemplary case of national interest for the British governing élite. After all, for much of the nineteenth century it was axiomatic that the security and vitality of Britain's economy and society depended upon the retention, defence and whenever necessary, the extension of the empire.'⁸

Alfred Milner, de high commissioner voor Zuid-Afrika vanaf 1897, stuurde bewust op oorlog aan. Zijn belangrijkste troef daarin waren de Uitlanders, Britten die naar Transvaal en Oranje Vrij Staat getrokken waren om in de diamant-en goudmijnen te werken. Paul Kruger, de president van Transvaal, had het stemrecht beperkt tot mannelijke inwoners van Transvaal die daar minimaal veertien jaar of langer woonden.⁹ Dat betekende dat de Uitlanders, ondanks hun toenemende aantal, geen enkele politieke invloed konden uitoefenen, iets wat tegen het zere been van Milner en andere machtsbeluste Britten was. Hoewel Kruger zeer vergaande concessies deed op de Conferentie van Bloemfontein (mei-juni 1899), nam Milner daar geen genoegen mee.¹⁰ Hij liet het bestaande Britse leger in Zuid-Afrika versterken, met als resultaat dat de Boerenrepublieken zich zodanig bedreigd voelden, dat ze de Britse regering een ultimatum stelden: de Britse troepen dienden teruggetrokken te

⁵ Nasson, 21-23.

⁶ Nasson, motto's, geen paginanummer.

⁷ Nasson, 61.

⁸ Nasson, 62.

⁹ Ian Christopher Fletcher, Laura Nym Mayhall en Philippa E. Levine, *Women's suffrage in the British empire: citizenship, nation and race*, (Londen, 2000), 5.

¹⁰ Fletcher, Mayhall en Levine, *Women's Suffrage in the British Empire*, 5. Nasson 26.

South African War" (versie 18 juni 2012), Encyclopædia Britannica Online.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/555806/South-African-War>.

worden van de grens met de Boerenrepublieken, anders zouden de ze de oorlog verklaren aan Groot-Brittannië. Het ultimatum verstreek zonder enig resultaat, en de oorlog begon op 11 oktober, 1899.¹¹

De Boerenoorlog: het verloop

De eigenlijke oorlog speelde zich af in drie fasen. De eerste fase begon met het offensief van de Boeren, dat in eerste instantie zeer succesvol was. Mede doordat de Boeren beter bewapend waren dan de Britten en het terrein beter kenden, leden de Britten zware verliezen. Het tij keerde echter in februari 1900. De steden die de Boeren belegerd hadden, Kimberly, Mafeking en Ladysmith, waren na maandenlang beleg uiteindelijk in mei 1900 allemaal ontzet (Kimberly en Ladysmith al in februari 1900).¹² Diplomatieke onderhandelingen, geïnitieerd vanuit de Boeren in een poging de oorlog tot een einde te brengen, liepen op niets uit en leidden uiteindelijk de derde fase van de oorlog in. Dat was de fase die de Britten niet verwacht hadden en die ertoe zou leiden dat de oorlog zich nog twee jaar voortsleepte. Een groot deel van de Boeren, onder leiding van Christiaan de Wet en Koos de la Rey, nam de toevlucht tot guerrillatactieken, daarbij geholpen door hun kennis van het land. Nasson heeft het in dit verband over de 'Hide en Seek War'. Het Britse leger nam vanaf maart 1900 onder leiding van Lord Roberts en later onder leiding van diens opvolger Lord Kitchener drastische maatregelen: blokhuisen en prikkeldraad moest de bewegingsvrijheid van de guerrillatroepen ernstig beperken, terwijl de tactiek van de verschroeiende aarde hen van alle hulp moest afsnijden. Boerderijen en gewassen werden verbrand. Vrouwen, kinderen en *hensoppers*, Boeren die zich al overgegeven hadden, werden zonder pardon in concentratiekampen opgesloten waar de omstandigheden erbarmelijk waren.¹³

Een eerder aanbod op initiatief van de Britten om de oorlog te beëindigen in maart 1901 was door de Boeren afgewezen. De strijd over wie het voor het zeggen had in

¹¹ South African War" (versie 18 juni 2012), Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/555806/South-African-War>.

¹² Nasson, 166,171, 192.

¹³ Nasson, 232, 239, 240, en Krebs, 'The Last of the Gentlemen's Wars', 39.

Zuid-Afrika was nog niet volledig gestreden, de Boeren weigerden hun onafhankelijkheid op te geven. Maar meer dan een jaar later restte hen weinig anders dan hun verlies te accepteren en de Vrede van Vereeniging was op 31 mei 1902 een feit.¹⁴ De Boerenoorlog vormde volgens diverse auteurs een voorproef van wat de Eerste Wereldoorlog in al haar gruwelijkheid zou tentoonspreiden: een totale oorlog, loopgraven, een conflict dat veel langer voortduurde dan gedacht.¹⁵ Over de aanleiding van de oorlog, de noodzaak voor stemrecht van de Uitlanders, werd tegen het einde van de oorlog nauwelijks meer gesproken, terwijl in de maanden voorafgaand aan de oorlog politici en kranten over niets anders berichtten. Er was echter één groep in Groot-Brittannië die de aanleiding niet vergeten was: de Brits feministische beweging en met name de suffrage beweging die zich inzette voor vrouwenstemrecht.

De Boerenoorlog en de Brits feministische beweging

Hoewel veel feministes in Groot-Brittannië actief waren in de vredesbeweging en zich niet konden vinden in de oorlogszuchtige taal, vormden ze niet een massief blok dat in zijn geheel tegen de oorlog gekant was. Integendeel, de oorlog zorgde voor interne verdeeldheid en zette sommige prominente feministes lijnrecht tegenover elkaar. Aan de andere kant fungeerde de Boerenoorlog als een katalysator voor de totale vrouwenbeweging die streed voor stemrecht. Immers, als Groot-Brittannië een oorlog begon om stemrecht te verkrijgen voor al haar onderdanen, ook in de koloniale gebieden, waarom dan niet stemrecht gegeven aan alle onderdanen in het thuisland? En op welke basis eigende de Britse regering zich het recht toe een dergelijke oorlog te beginnen, wanneer de helft van de bevolking, namelijk de vrouwen, hierin niet waren gekend? De Boerenoorlog was zo ook op het gebied van de vrouwenbeweging een voorproef van wat in de Eerste Wereldoorlog zou groeien

¹⁴ Nasson, 255, en "South African War" (versie 18 juni 2012), Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/555806/South-African-War>.

¹⁵ Nasson 27, en "South African War" (versie 18 juni 2012), Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/555806/South-African-War>.

tot brede politieke en sociale betrokkenheid van vrouwen, culminerend in het stemrecht voor vrouwen boven de 30 jaar in 1917.

Tot nog toe is er beperkt aandacht besteed aan de rol van de Brits feministische beweging in de Boerenoorlog. Bovendien zijn er zelfs in publicaties die expliciet ingaan op de 'voices of women' nog teveel aannames dat het grootste leed en de grootste veranderingen vooral Boerenvrouwen betrof, maar '[o]n the imperial side women played no part in the negotiations which preceded and ended the war, while few women performed any military service.'¹⁶ Een uitzondering wordt gemaakt voor de verpleegsters van Britse zijde en een prominente figuur als Emily Hobhouse, maar daarbuiten zou er voor Britse vrouwen weinig te doen geweest zijn in de Boerenoorlog. Het tegendeel is waar.

De aandacht die er wel is voor de rol van Britse vrouwen is vaak erg versnipperd over de deelonderwerpen van arbeidsparticipatie en stemrecht. Maar '[n]ational and international crises of the period were all reflected within feminism', de vrouwen bevonden zich niet een vacuüm.¹⁷ Sterker nog, de Boerenoorlog speelde op veel gebieden in de vrouwenbeweging een grote rol. Daarom onderzoek ik in deze scriptie de vraag: ***Vormde de Boerenoorlog een splijtzwam binnen de Brits feministische beweging, of bracht zij juist meer eenheid?*** Deze hoofdvraag is onderverdeeld in vijf deelvragen, verdeeld over vier hoofdstukken

Het eerste hoofdstuk gaat in op de rol van vrouwen tot nog toe in de historiografie van de Boerenoorlog, welke aandacht is aan vrouwen besteed en in hoeverre is dit onderscheidend voor de Brits feministische beweging? Wat betekende 'feminisme' eigenlijk in die tijd, is het geen anachronisme om te spreken van een Brits feministische beweging?

Het tweede hoofdstuk biedt een kort overzicht van de Brits feministische beweging van 1825 tot 1899. Waar richtte de beweging zich op tot de Boerenoorlog uitbrak?

Het derde hoofdstuk draait om de vraag op welke manier de Brits feministische beweging betrokken raakte bij de Boerenoorlog, vanuit het perspectief van twee hoofdpersonen, Emily Hobhouse en Millicent Garret Fawcett. Veranderde de betrokkenheid bij de Boerenoorlog de doelen van de feministische beweging?

¹⁶ Elizabeth van Heyningen, 'The Voices of Women in the South African War' in: *South African Historical Journal* 41 (1999) 22-43, 26.

¹⁷ Fletcher, *Women's Suffrage*, xiv.

In het laatste hoofdstuk ga ik in op de vraag wat het resultaat was van de betrokkenheid van de Britse feministische beweging bij de Boerenoorlog.

Hoofdstuk 1. 'Irrelevant creatures to be fought for': Vrouwen in de historiografie van de Boerenoorlog

De Boerenoorlog was, in de woorden van generaal J.F.C. Fuller, 'the last of the gentlemen's wars'.¹⁸ Een oorlog van blanke mannen tegen blanke mannen, waarbij vrouwen aan Boerenzijde hooguit een actieve rol innamen als moeder, echtgenote en verzorgster van dappere vaders en zonen, totdat hen die mogelijkheid werd ontnomen door de wrede tactiek van de verschroeiende aarde die de Britten toepasten. Een oorlog waarbij Britse vrouwen nauwelijks genoemd werden, ook al waren ze in toenemende mate actief waren als verpleegster aan het front of in de hospitalen achter het front, als onderwijzeres in de concentratiekampen en een enkeling als activist tegen de oorlog zelf of tegen de misstanden in de concentratiekampen. Vrouwen hadden weinig actief van doen met de oorlog. Althans, dat is lang het gangbare beeld geweest over deze oorlog. Niet vreemd, gezien het feit dat oorlog in het algemeen 'long [has] been a gendered topic, focusing upon the confrontations of armed men, a veritable proving ground for manliness.'¹⁹ Die focus op mannelijke prestaties zorgde er niet alleen voor dat veel nadruk lag op militaire en politieke geschiedenis, maar ook dat de rol van vrouwen en vrouwelijkheid ten opzichte van de 'virile attributes of the imperial male, (...) a worthy symbol of the great British empire' scherp afstak, als waren ze 'irrelevant creatures to be fought for, whose only personal function was to sit at home and weep.'²⁰

Dat beeld van de passieve vrouw die haar lot lijdzaam ondergaat, is inmiddels steeds meer achterhaald en rechtgezet door de geschiedschrijving van de afgelopen decennia, te beginnen bij de jaren tachtig van de vorige eeuw. Helen Bradford schrijft dat rond de honderdjarige herdenking van de Boerenoorlog de onvrede over

¹⁸ Nasson, 15.

¹⁹ Bridget Theron, 'Victorian women, gender and identity in the South African War; An overview' in: *Kleio*, jaargang 38, aflevering 1, (2006), 3-24, 4.

²⁰ J. Berkman citeert R. Strachey, in: 'Feminism, War and Peace Politics: the Case of World War I,' in: J.B. Elshtain en S. Tobias (ed), *Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory*. New York, 1990, 151.

de historiografie van de Boerenoorlog zich richtte op drie zaken: de eenzijdige focus op Engelstalige bronnen, het belang om te kijken naar het Brits imperialisme in heel Afrika, en dat niet te beperken tot enkel Zuid-Afrika én om eindelijk aandacht te besteden aan de vrouwen in de oorlog, 'addressing the neglect of women.'²¹

'Defender vs. defended': de rol van mannen en vrouwen in de oorlog

In het specifieke geval van de Boerenoorlog wijst Bradford erop dat de nadruk op 'adult masculinity' alles te maken had met Victoriaanse idealen over oorlogsvoering.

The privileged perspective is that of the "real *man*" connected to armed combat. (...) It is not that of (...) men enthusiastically descending on feminized spaces to loot cattle [and] fire houses. This was "the occupation of most British troops" for most of the South African War. (...) a way of affirming masculinity. Nonetheless, in almost all texts, a veil has been drawn over these activities, a veil urged by Victorian gentlemen, for whom these practises were either odious to "chivalrous Englishmen" ("things which later on we had better hide in decent oblivion"), or not "real war" (because they were police work, or because "methods of barbarism" meant, as the famous indictment ran, that war conducted on these lines was "not a war"²²).

Ook Elizabeth van Heyningen wijst op een vorm van 'gender blindness' als overkoepelende factor in de beschrijving van heel veel oorlogen in Zuid Afrika, en die van de Boerenoorlog in het bijzonder. Oorlog zorgt altijd voor scherper onderscheid in al bestaande verschillen tussen de seksen en de nadruk op specifieke 'mannenrollen' en 'vrouwenrollen' zorgt ervoor dat juist de ervaringen van vrouwen makkelijk genegeerd kunnen worden, niet militair genoeg, niet behorend tot een 'echte' oorlog.

²¹ Helen Bradford, 'Gentlemen and Boers: Afrikaner Nationalism, Gender, and Colonial Warfare in the South African War' in G. Cuthbertson, A. Grundlingh en M. Suttie, (ed.), *Writing a Wider War: Rethinking Gender, Race, and Identity in the South African War, 1899-1990*, (Ohio, 2002), 37.

²² Bradford citeert A. Methuen, *Peace or War in South Africa* (London, 1901) en G. Arthur, *Life of Lord Kitchener*, vol. 2 (London, 1920), in *Writing a wider war*, ix en 38.

It [war] *both uses and maintains* the ideological construction of gender in the definitions of 'masculinity' and 'femininity'. Women are widely cast in the role of 'the protected' and 'the defended', often excluded from military service, and almost always ... excluded from direct combat. Dividing the protector from the protected, defender from defended, is crucial to both sexism and militarism.'²³

Maar juist in de Boerenoorlog bleek die grens tussen 'defender' en 'defended' niet zo makkelijk te trekken, zoals ook de Britten opmerkten. De Boerenvrouwen waren vaak nog strijdlustiger dan hun mannen, hoewel ze niet letterlijk de wapens opnamen. De verschillen die er waren, werden niet allen scherper zichtbaar, maar werden ook kleiner in een bepaald opzicht, juist omdat vrouwen 'typische' mannentaken overnamen.

Anderzijds waren het ook de vrouwen zelf die meegingen in deze typische rolverdeling en het passieve lijden van vrouwen benadrukten, zoals Emily Hobhouse bijvoorbeeld deed in *The Brunt of the War and where it fell*, waarin ze vooral de nadruk legt op het het lijden van de vrouwen en kinderen, en 'how powerless they were in the grasp of circumstances.'²⁴ Twintig jaar later, toen ze in 1923 het voorwoord schreef bij Tant Alie Badenhorsts dagboek, volgde ze nog steeds die traditionele lijn: 'It has long been my dream to see a range of such books issued ... recording war from the standpoint of women and children: those passive but heroic figures massed obscurely in the background of every war, but ultimately bearers of its worst and most-enduring burdens.'²⁵ Dat benadrukken van passief lijden was wellicht goed bedoeld vanuit een vorm van 'welfare feminism', maar had niet altijd het gewenste resultaat. 'Activists like Emily Hobhouse did Boer women a disservice in emphasising the passive suffering.' Het droeg uiteindelijk bij aan het heersende ideaal van de *volksmoeder* in het Afrikaner Nationalisme.²⁶

²³ Heyningen, 'The Voices of Women in the South African War,' 23. Ze citeert Jacklyn Cock, *Colones and Cadres: War and Gender in South Africa*.

²⁴ Emily Hobhouse, *The Brunt of the War and Where it Fell*, (Londen 1902).

²⁵ Heyningen, 'The Voices of Women', 28. Ze citeert Hobhouse, *Tant Alie of Transvaal*.

²⁶ Heyningen, *voices of women*, 43.

‘Strong, fierce and uncompromising’: actieve vrouwen in de oorlog

Maar kan het niet zo zijn dat sommige vrouwen er zelfs in slaagden de Boerenoorlog in te zetten tot hun voordeel? Want juist in tijden van oorlog kunnen bestaande processen ook versneld worden, ‘war accelerates and crystallises social development, and as a result British women have made significant advances in wartime. The Anglo-Boer war may be seen as precursor to this trend.’²⁷

In hoeverre was de Boerenoorlog anders in de algemene trend van oorlogen als aanjagers van sociale ontwikkeling en vrouwenemancipatie? Was de aard van oorlogsvoering, die zich met name vanaf 1900 richtte tegen vrouwen en kinderen, anders dan eerdere en latere oorlogen? Dit hangt mede af van de gebruikte definitie voor oorlog en voor wat al dan niet onder oorlogsvoering geschaard wordt:

Following Victorian gentlemen’s definitions of “real war” – not those of feminist positing injuring and terrorizing as defining features of any war – historians have overwhelmingly shied away from a definition of war highlighting what the imperial army did most of the time: terrorize unarmed people, in feminized spaces.²⁸

Het resultaat was tegenstrijdig. Enerzijds waren deze barbaarse methode de manier waarop het Britse leger toch een (Pyrrhus)overwinning kon behalen, waardoor normale mannen ‘soldier heroes’ konden worden, typische representanten van ‘imperial masculinity and the nation’, anderzijds zorgde juist die methode ervoor dat de mannen in achtung daalden bij de vrouwen aan het thuisfront.²⁹ Toch was de gebruikte methode, het aanvallen van burgerdoelen waarbij vrouwen en kinderen het slachtoffer werden zeker niet nieuw voor het Britse leger. Twee van de bevelhebbers in de Boerenoorlog hadden deze methodes al kunnen ‘oefenen’: Lord Roberts ‘of Kandahar’ in de Afghaanse oorlog (1878-1880) en Lord Kitchener bij het neerslaan van de Sudanese opstand in 1898. Al in 1906 merkte een historicus over de Boerenoorlog op dat de tactiek van brandstichting en plundering niets nieuws

²⁷ Heloise Brown, *The truest form of patriotism: pacifist feminism in Britain, 1870-1902*, (Manchester, 2003), 176.

²⁸ Bradford, ‘Gentlemen and Boers’, 38.

²⁹ Bradford, ‘Gentlemen and Boers’, 38.

was voor het Britse leger, al vóór september 1900, voor dat de tactiek van de verschroeide aarde officieel toegepast werd, was het een normale gang van zaken: 'British officeres who had served on the Indian frontier had been accustomed to the destruction of the towns and villages of the tribesmen as normal act of war.'³⁰ De rol van Boerenvrouwen en het beeld dat Britse vrouwen en soldaten daarvan kregen, moet ook niet onderschat worden. Enerzijds was hun voornaamste taak het moederschap, niet anders dan in Victoriaans Engeland, anderzijds waren zij het juist die bij afwezigheid van hun echtgenoten de boerderijen draaiende hielden en typisch mannelijke taken op zich namen als het hoeden van vee en de oogst. In hun vechtlust deden ze bovendien vaak niet onder voor mannen, de 'Boer woman – strong, fierce and uncompromising – is a force to be reckoned with.'³¹ Zij waren het, misschien nog wel meer dan de mannen, die bereid waren door te vechten tot het bittere einde. 'Isolation forced women to draw on their own resources. While rhetoric of war portrayed them [Boerwomen] as innocent and defenceless, and some depicted themselves in this way, in reality many coped somehow with keeping themselves and their families together.'

Wanneer Boerenvrouwen uiteindelijk toch in het kamp terechtkwamen, was er ook niet enkel sprake van passief lijden. 'The image of passive female suffering, which has become integral to the mythology of the camps, has led historians to ignore the totality of the camp experience. The many studies of resistance tot oppression ... should alert us to the narrowness of this focus.'³² Hoewel het aantal opstanden binnen de kampen dat genoteerd is, gering is, waren er wel degelijk gevallen van vrouwen, die juist wanneer de kinderen van vrouwen werden getroffen door de slechte omstandigheden, kwamen ze in opstand en ondergingen ze hun lijden niet enkel passief.³³

Kortom, hoewel de historiografie van de Boerenoorlog de nadruk legt op het lijden van de vrouwen en Britse feministen daar soms in meedingen, lijkt de

³⁰ Bradford citeert L. Amery (ed.), *The Times History of the War in South Africa 1899-1902*, vol.4 (londen, 1906) 494, in: 'Gentleman and Boers', 52.

³¹ Bardford, *Gentlemen and Boers*, 49.

³² Heyningen, 'Voices of women', 35.

³³ Bradford gaat in haar artikel *Gentlemen and Boers* kort in op de veranderde invulling van traditionele genderrollen in de Boerensamenleving als gevolg van de Boerenoorlog. Andere auteurs die hier aandacht aan besteden zijn Walker, Cheryl, *The Woman's Suffrage Movement in South Africa*, (Kaapstad, 1979).

geschiedschrijving hierin een eenzijdig beeld te geven van de werkelijkheid. Vrouwen in het algemeen en feministes in het bijzonder speelden wel degelijk een actieve rol in de oorlog en deden er, al dan niet bewust, hun voordeel mee.

Definitie & afbakening: feminisme als anachronisme?

Te schrijven over een feministische beweging in retrospect heeft het gevaar van anachronisme in zich. Tot het begin van de twintigste eeuw werd de term 'feminisme' niet of nauwelijks gebruikt in Groot-Brittannië. Bovendien is het gemakkelijk om met eenentwintigste-eeuwse ogen naar het feminisme van toen te kijken en er allerlei mankementen te zien die het niet tot 'echt' feminisme maken, maar tot 'slechts' een versplinterde vrouwenbeweging. Toch zijn er meerdere auteurs, waaronder Philippa Levine en Heloïse Brown, die er voor pleiten wél deze naam te geven aan de activistes uit de negentiende eeuw die stredden voor gelijke rechten voor vrouwen. Levine hanteert de definitie van 'a sustained critique of the gendered order of society' en 'the impact of gender on issues of traditional private or individual concern.'³⁴ Het gaat, ook in de negentiende eeuw al, om 'women's positive identification with one another in a context of political struggle'.³⁵

Onderwerpen die tot dan toe niet verder kwamen dan de theesalon raakten aan publiek belang. Dat is een belangrijke overeenkomst met het latere twintigste-eeuws feminisme en reden om 'this transformation of personal or private issues into *public discussions, organisations and campaigns*' te scharen onder de gemeenschappelijke noemer 'feminisme'.³⁶ Wat op het oog versplinterde, losse organisaties lijken te zijn, waarbij de één toegankelijkheid van hoger onderwijs voor vrouwen nastreefde, een volgende betere wetgeving op het gebied van huwelijksrecht en een derde vooral het accent legde op stemrecht, was er wel eenzelfde 'core of women whose political analysis saw each individual campaign as one facet of a broader aim and purpose.' Ook toonaangevende naslagwerken als de Oxford Dictionary of Sociology omschrijven feminisme als een beweging die al in de

³⁴ Brown citeert Levine, *Feminist Lives in Victorian England: private Roles and Public Commitment*, in: *The Truest form of Patriotism*, 3.

³⁵ Philippa Levine, *Victorian Feminism, 1850-1900*, (Gainesville 1994), 14.

³⁶ Brown, *The truest form*, 3.

achttiende eeuw begint, 'a social movement, combining theory with political practice, which seeks to achieve equality between men and women. Its origins in 18th-century England are associated with Mary Wollstonecraft's plea for the rights of women. At the turn of the 20th century the term referred to suffragettes and other campaigners for votes for women and women's access to education and the professions.'³⁷

Een andere omschrijving die bruikbaar zou kunnen zijn is de 'woman question', een term die in Victoriaans Engeland veel gebruikt werd om 'an expansive and flourishing set of debates within political, literary and social thought in the nineteenth century' te omschrijven. Anderzijds werd vaak eenzijdig de nadruk gelegd op stemrecht wanneer men sprak over de 'woman question', terwijl er veel meer 'questions' waren. 'To name but a few, there were questions of single (or 'surplus') women, of the status of married women, of authority and the 'struggle for the breeches' in plebeian culture, of political rights, of professional status, of rationality, and of education.'³⁸ Op al die gebieden zetten feministes zich in, in een brede vrouwenbeweging die gericht was op verbetering van de positie van vrouwen. In deze scriptie gebruik ik de term 'feministische beweging' en 'vrouwenbeweging' afwisselend, daarmee bedoelend de vrouwen die zich in georganiseerd verband bezig hielden om de politieke en sociale positie van vrouwen te verbeteren en zelfs op gelijke voet te brengen met die van mannen.

³⁷ John Scott en Gordon Marshall, "feminism", *A Dictionary of Sociology*. Oxford 2009. Geraadpleegd 15 juni 2012 via Oxford Reference Online,

<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t88.e821>

³⁸ Lucy Delap, "The 'woman question' and the origins of feminism." *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*. Gareth Stedman Jones en Gregory Claeys (ed.) (Cambridge 2011). geraadpleegd 15 juni 2012,

http://histories.cambridge.org/extract?id=chol9780521430562_CHOL9780521430562A012

Hoofdstuk 2- De feministische beweging in Groot-Brittannië van 1850 tot 1890

De suffragettes en hun radicale acties zijn het meest opvallend en bekend als het gaat om de 'eerste golf' feministen in Groot-Brittannië. Helemaal terecht is dat niet. De korte periode dat militante suffragettes actief waren, heeft gezorgd voor '[a] historical distortion which rendered all women's struggles other than that of the suffragettes either invisible or dully insignificant'.³⁹ De suffragettes stonden echter in een lange traditie van vrouwen én mannen die zich in Engeland bezig hielden met de 'woman question' of beter gezegd, met verschillende 'women questions' en die al in het einde van de achttiende eeuw begon. Voor het begrip van de feministische beweging tegen het einde van de negentiende eeuw is het niet noodzakelijk om zo ver terug te gaan in de tijd, maar een aantal belangrijke personen en organisaties vanaf 1825 worden hier wel besproken om de feministische beweging rond de Boerenoorlog in hun context te kunnen plaatsen.

Om enig houvast te bieden in de grote hoeveelheid organisaties, personen, wetten en gebeurtenissen, is hierbij een kort overzicht gevoegd. Hoewel dit hoofdstuk zich vooral richt op de periode tot de Boerenoorlog, is er voor gekozen om het overzicht te laten lopen tot en met 1928, het jaar waarin alle vrouwen van 21 jaar en ouder in Groot-Brittannië stemrecht verkregen. Dit om de overzichtelijkheid te vergroten.

³⁹ Levine, *Victorian Feminism*, 156.

Belangrijke jaartallen, periode 1792-1928⁴⁰

JAARTAL OMSCHRIJVING

- 1792 Mary Wollstonecraft publiceert *A Vindication of the Rights of Woman* en besteed daarin o.a. aandacht aan het belang van stemrecht voor vrouwen
- 1832 Great Electoral Reform Act, waarbij het stemrecht voor mannen wordt uitgebreid én expliciet wordt vastgelegd dat stemmen voorbehouden is aan 'men'. Parlements lid Henry Hunt pleit ervoor het stemrecht ook voor welgestelde vrouwen uit te breiden, op initiatief van de rijke Mary Smith uit Yorkshire.
- c. 1860 Oprichting van Manchester Committee for the Enfranchisement of Women, de eerste Britse organisatie die zich exclusief richt op het verkrijgen van stemrecht voor vrouwen.⁴¹
- 1865-1866 Op initiatief van enkele dames uit de Langham Palace groep wordt de Women's Suffrage Petition Committee opgericht.⁴² John Stuart Mill dient hun petitie voor stemrecht in bij de House of Commons.
- 1867 Second Reform Act zorgt voor verdere uitbreiding van het stemrecht voor mannen. Stuart Mill dient opnieuw tevergeefs een petitie in voor vrouwenstemrecht.
- De National Society for Women's Suffrage (NSWS), opvolger van de Women's Suffrage Petition Committee, wordt opgericht, de eerste nationale organisatie die zich inzet voor vrouwenstemrecht, gericht op samenwerking tussen de bestaande organisaties in Manchester, Londen en Edinburgh.⁴³

⁴⁰ Dit schema is grotendeels gebaseerd op het schema dat Fran Abrahams geeft in *Freedom's Cause: Lives of the Suffragettes* (Londen 2003), viii-ix en Barbara Cain in *English Feminism 1780-1980*, (Oxford, 1997) xiii-xvii. Indien informatie in het schema op een andere bron gebaseerd is, staat dit vermeld met een aparte voetnoot.

⁴¹ London Metropolitan University 'The Women's Library', entry: 'Manchester National Society for Women's Suffrage' onder code NA1040, <http://calmarchive.londonmet.ac.uk/Dserve/Dserve.exe?dsqApp=Archive&dsqCmd=Index.tcl> NA1013, geraadpleegd 16 juni 2012.

⁴² ibidem.

⁴³ London Metropolitan University 'The Women's Library', entry: 'National Society for Women's Suffrage' onder code NA1427, <http://calmarchive.londonmet.ac.uk/Dserve/Dserve.exe?dsqApp=Archive&dsqCmd=Index.tcl>

- 1871 De Londense NSWS wordt gesplitst in twee organisaties:
 1- London National Society for Women's Suffrage (1871-1877)
 2- Central Committee of the National Society for Women's Suffrage (1871-1877)⁴⁴
- 1878- Cambridge (1878) en Oxford laten vrouwen toe in speciale
 1879 vrouwencolleges
- 1884 Third Reform Act. Opnieuw uitbreiding van stemrecht voor mannen, en tevergeefse pogingen stemrecht voor vrouwen te verkrijgen.
- 1897 National Union of Women's Suffrage Societies (NUWSS) opgericht. Millicent Garrett Fawcett wordt verkozen tot voorzitter.
- 1900 Oprichting van het South African Women and Children's Distress Fund als reactie op de misstanden in de concentratiekampen.
- 1903 Onder leiding van Emmeline Pankhurst scheidt de Women's Social and Political Union zich af van de NUWSS omdat deze niet radicaal genoeg zou zijn. Het motto: 'Deeds, not words'.
- 1905 Christabel Pankhurst en Annie Kenney worden gevangengezet wegens het veroorzaken van onrust tijdens een partijbijeenkomst van de Liberale partij in Manchester.
- 1906 Verkiezingen. Conservatieve regering moet plaatsmaken voor Liberale Partij.
- 1909 Suffragettes die in hongerstaking zijn gegaan, krijgen gedwongen voedsel toegediend.
- 1912 Suffragettes gooien in West End, Londen massaal ruiten in, wat leidt tot honderden arrestaties. Christabel Pankhurst ontkomt naar Parijs.
- 1913 Toenemend militant gedrag van de suffragettes, Emely Wilding Davison gooit zichzelf voor het paard van de koning bij de Derby races en overlijdt aan haar verwondingen.
- 1914 Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog wordt een groot aantal suffragettes vrijgelaten uit de gevangenis.

⁴⁴ London Metropolitan University 'The Women's Library', entry 'London National Society for Women's Suffrage', onder code A1013.
<http://calmarchive.londonmet.ac.uk/Dserve/Dserve.exe?dsqApp=Archive&dsqCmd=Index.tclNA1013>

- 1917 Het stemrecht uitgebreid tot vrouwen vanaf 30 jaar en ouder.
- 1918 De eerste verkiezingen waarbij vrouwen mogen stemmen. Constance Markievicz wordt als eerste vrouw verkozen tot parlements lid.
- 1928 Stemrecht uitgebreid tot alle vrouwen vanaf 21 jaar en ouder.

1825-1850

Mannen speelden een belangrijke rol in de feministische beweging, niet in het minst doordat ze in toonaangevende publicaties aandacht vroegen voor de positie van de vrouw. In 1825 publiceerde William Thompson (1775-1833) zijn *Appeal of One Half of the Human Race, Women, Against the Pretensions of the Other Half, Men, to Retain Them in Political and Thence in Civil and Domestic, Slavery*. In dit boek, geschreven in reactie op *Government* van James Mill (de vader van John Stuart Mill), ageert hij scherp tegen het idee van James Mill dat vrouwen geen eigen politieke rechten nodig zouden hebben, omdat ze toch dezelfde belangen hebben als hun broers, vaders en echtgenoten. Niet alleen ‘vergat’ James Mill de categorie vrouwen die vrijgezel of weduwe waren, maar het was ook aanmatigend om aan te nemen dat vrouwen geen eigen belangen of identiteit zouden hebben, los van hun mannelijke familieleden.⁴⁵ De nadruk op het ontwikkelen en ontplooiën van een eigen identiteit, in onderwijs, relaties en politiek, werd een belangrijk thema binnen de feministische beweging van de negentiende eeuw, (en vormt nog een reden waarom ‘feminisme’ als term zeker gebruikt kan worden voor de Britse vrouwenbeweging).

Thompson ging een stap verder dan enkel gelijke rechten bepleiten op politiek en sociaal gebied, wat hem betreft dienden ook de ideeën over ‘masculinity’ en ‘feminity’ te veranderen door toenemende emancipatie.

... Thompson advocated the equal distribution of wealth and property held in common as a precondition to women’s full equality. And ...Thompson predicted that masculinity would be as altered as femininity: In a co-operative world,

⁴⁵ Lucy Delap, "The ‘woman question’ and the origins of feminism." *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*. Gareth Stedman Jones en Gregory Claeys (ed.) (Cambridge 2011). geraadpleegd 15 juni 2012, http://histories.cambridge.org/extract?id=chol9780521430562_CHOL9780521430562A012

'Man, like woman, if he wish to be beloved, must learn the art of pleasing, of benevolence, of deserving love.'⁴⁶

De constructie van wat 'mannelijk' en 'vrouwelijk' was volgens Victoriaanse ideeën, had veel te maken met wat de kerk op dat gebied uitdroeg. Hoewel in de loop van de eeuw 'the changing requirements of the economy' en de nadruk op biologische, 'natuurlijke' verschillen tussen mannen en vrouwen een toenemende rol gingen spelen, was religie nog doorslaggevend, niet in het minst door een opleving op religieus gebied aan het begin van de negentiende eeuw.⁴⁷ Laatstgenoemde zorgde voor steeds meer nadruk op vrouwen als de bewaaksters van de goede zeden, vooral in het gezin. Hoewel vrouwen op die manier een cruciale rol kregen toebedeeld, vormde die taak tegelijkertijd een grote belemmering omdat de nadruk lag op taken in de private sfeer, in huis, als onderdeel van de 'domestic ideology' die zo belangrijk was in de Victoriaanse tijd. Die 'domestic ideology' vormde een gevaarlijke cocktail van 'values and assumptions culled severally from religion, economic need, biology and tradition.'⁴⁸

Vrouwen maakten evenwel niet altijd bezwaar tegen deze rolverdeling maar namen het bestaande discours vaak over in hun strijd voor meer rechten en zichtbaarheid in het publieke leven. Het persoonlijke werd politiek, *avant la lettre*. Want, zo redeneerden veel feministes, als de vrouw zo ongelofelijk belangrijk is als de hoeder van waarden en normen, waarom zou haar rol dan beperkt zijn tot de huiselijke sfeer? Had niet de hele maatschappij, het hele Britse Rijk behoefte aan 'natural custodians of religious teachings and values'? Op deze manier werd het mantra van 'moral superiority ... the leading edge of many women's right campaigns in this (1850-1900) period.'⁴⁹ Tot in de jaren negentig maakte een prominente feministe als Millicent Garret Fawcett nog gebruik van deze retoriek:

This difference between men and women, instead of being a reason against their enfranchisement, seems to me the strongest possible reason in favour of

⁴⁶ Delap, *The 'woman question' and the origins of feminism.*"

⁴⁷ Levine, *Victorian Feminism*, 11.

⁴⁸ Levine, *Victorian Feminism*, 12.

⁴⁹ Levine, *Victorian Feminism*, 13.

it; we want the home and domestic side of things to count for more in politics and in the administration of public affairs than they do at present.⁵⁰

1850-1890

Vanaf ongeveer 1850 begonnen vrouwen met feministische idealen zich steeds meer te organiseren in groepen. Eén van de eerste was de Langham Place groep, onder aanvoering van Barbara Leigh Smith Bodichon. Ze namen het initiatief voor het eerste feministische tijdschrift in Engeland en hadden een eigen bibliotheek en leesruimte (uniek voor vrouwen in die tijd) in Londen. Ondanks de onderlinge verschillen zagen de leden van de diverse groeperingen de toekomst van de vrouwenbeweging positief in: 'I am sure all the various movements for improving the condition of women help one another, and all ought to go on simultaneously if we are to hope to see any considerable effect produced in our time.'⁵¹ Wetgeving op het gebied van huwelijksrecht diende verbeterd te worden, vrouwen moesten voogdij kunnen krijgen over hun kinderen (ten dele vastgelegd in 1839) en vrouwen moesten veilig en betaald werk kunnen doen, een doel waarvoor in 1859 de *Society for Promoting the Employment of women* werd opgericht. Ook de strijd voor vrouwenstemrecht nam een vlucht en in 1866 werd de eerste *National Society for Women's Suffrage* opgericht, met afdelingen in Manchester, Londen en Edingburgh.

John Stuart Mill speelde daarin een belangrijke rol. Hij publiceerde *The Subjection of Women* dat geïnspireerd was door Thompsons eerdere werk. Het boek legde sterk de nadruk de zelfontplooiing van vrouwen, vanuit het idee dat zij een eigen individu waren, en geen verlengstuk van hun echtgenoot of vader. Eerdere, meer radicale argumenten in de strijd voor stemrecht die de nadruk legden op de macht van het volk (inclusief de vrouwen) tegenover de aristocratie, werden ingeruild voor het idee dat vrouwen het stemrecht *verdienden*, omdat ze verantwoordelijke, rationele wezens waren die hun belasting op tijd betaalden en

⁵⁰ Levine, *Victorian Feminism*, 14, citeert, Fawcett, *Home and Politics* (1894).

⁵¹ Leving, *Victorian Feminism*, 14, citeert een brief van Helen Taylor aan Barbara Leigh Smith Bodichon, de initiatiefneemster van de Langham Place groep.

hun bijdrage leverden aan het land.⁵² De inspanningen van de diverse suffrage organisaties wierpen langzaam hun vrucht af, en de eerste mijlpaal kwam in 1869, toen bepaalde vrouwen stemrecht kregen voor gemeentelijke verkiezingen en school besturen.⁵³

Het vaak gebruikte argument dat vrouwen 'van nature' niet geschikt zouden zijn voor zaken als politiek of arbeid werd door Mill weerlegd: 'What women are is what we have required them to be.'⁵⁴ Toch bleef een vorm van 'welfare feminism' populair: vrouwen die hun 'natuurlijke' aard niet verloochenden, en naast de strijd voor kiesrecht zich inzetten voor allerlei filantropische doeleinden.

Een ander belangrijk punt van strijd was dat van onderwijs. Ook daarin werd vooruitgang geboekt: in 1869 werden de Oxford en Cambridge *Local Examinations* (toelatingsexamen) toegankelijk gemaakt voor vrouwen en vanaf 1878 (Cambridge) en 1879 (Oxford) konden jonge vrouwen zelfs studeren aan de universiteit, weliswaar in aparte vrouwencolleges, maar hoger onderwijs was toegankelijker dan ooit.

In de jaren tachtig werd ook vooruitgang geboekt op het gebied van huwelijksrecht: vanaf 1870 hadden vrouwen al het recht op eigen inkomen binnen hun huwelijk verworven door de *Married Women's Property Act*, vanaf 1882 mochten ze ook hun eigen vermogen houden dat ze inbrachten bij het huwelijk. Bovendien kregen ze, zij het beperkt, de kans om te ontsnappen aan een gewelddadig huwelijk toen in 1884 de *Matrimonial Causes Act* 'aggravated assault' tot een officiële scheidingsgrond verklaarde.⁵⁵

1890-1899

In de jaren negentig ontstond een nieuw elan binnen de feministische beweging, met het idee van 'the new woman, [who]... preferred a political vision that stressed personality over character, individual development over service and duty, and psychological introspection over external activism.'⁵⁶ De term 'new woman' werd

⁵² Delap, Lucy. "The 'woman question' and the origins of feminism."

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Barbara Caine, *English Feminism 1780-1980*, (Oxford 1997), xiv.

⁵⁶ Delap, Lucy. "The 'woman question' and the origins of feminism."

voor het eerst gebruikt in fictie, en kort daarna, in 1895, stak ook de term 'feminisme' de kop op.⁵⁷

Deels hadden de veranderingen te maken met het feit dat de feministische beweging in de negentiende eeuw al veel bereikt had. Op het gebied van onderwijs, huwelijk en werk hadden vrouwen steeds meer mogelijkheden. Bovendien was er sprake van een generatiekloof, de jonge generatie feministen wensten niet vastgelegd te worden. 'Newer generations of feminists used the new idea of personality to articulate a distinct vision, neither of service, nor of liberal individualism.'⁵⁸

Zaken waar eerst onenigheid over was, moesten getrouwde vrouwen wel stemrecht krijgen of enkel alleenstaande vrouwen, waren bijgelegd. Tegelijkertijd werd een generatiekloof zichtbaar tussen vrouwen die zich vanaf de jaren zestig al bezig hielden met de vrouwenbeweging, zoals Emily Davies en Millicent Garrett Fawcett, en vrouwen als Cicely Hamilton en Dora Marsden die zich expliciet 'feminist' noemden en die nog lang niet tevreden waren met de rol van de vrouw zoals die hen was toebedeeld. Sommige leden van de nieuwe generatie omarmden feministen omarmden het idee van de 'new woman', en verzetten zich openlijk tegen de bestaande ideeën van vrouwelijkheid en vrouwelijke plicht zoals de generatie voor hen die had uitgedragen. Het huwelijk was voor hen een gruwel, en vrouwen die financieel afhankelijk waren van hun huisgenoot of familie werden gezien als parasieten.⁵⁹ De suffrage beweging had teveel de nadruk gelegd op de ondergeschikte positie van de vrouw zoals die was, de feminist 'is not going to be the protected woman, but is to carve out an independence for herself ... To this end...she must work, earn money, she must seize upon the incentives which have spurred on men to strenuous effort – wealth, power, titles and public honour.'⁶⁰

De roep om meer persoonlijke (seksuele) vrijheid paste in de tijd waarin de invloed van religie, en met name die van de evangelische tak binnen de Anglicaanse kerk afnam, een ontwikkeling die bijdroeg aan 'a home-front situation where moral values and restrictions were being challenged.'⁶¹ Het werd meer en meer geaccepteerd voor vrouwen om alleen te reizen, ook naar het buitenland, en hoewel

⁵⁷ Caine, *English feminism*, xv en 133.

⁵⁸ Caine, *English Feminism*, 134.

⁵⁹ Caine, *English Feminism*, 135.

⁶⁰ Caine, *English Feminism*, 145, citeert Dora Marsden.

⁶¹ Theron, 'Victorian women, gender and identity in the South African War', 7.

dat voorbehouden was aan de upper-class, kregen vrouwen uit de middenklasse door de verspreiding van de fiets ook de kans om zich buiten de vertrouwde huiselijke omgeving te plaatsen.⁶² Vrouwen uit de arbeidersklasse raakten ook in toenemende mate betrokken bij de feministische beweging. Diverse vakbonden voor vrouwen werden opgericht, zoals de *Women's Industrial Council* en de *Women's Labour League*. Een felle discussie ontspoon of ook vrouwen uit de lagere klasse stemrecht moesten krijgen, of dat dit toch voorbehouden was (net als bij mannen) aan een bepaalde financiële welstand. Fawcett hield zich verre van de vakbonden en vond dat zaken als kinderopvang van de staat of wetgeving om vrouwen beter te beschermen op het werk niet behoorden tot de feministische beweging. Kortom, aan de vooravond van de Boerenoorlog was de Britse feministische beweging volop in ontwikkeling en niet direct eensgezind.

Hoofdstuk 3- Betrokkenheid van de Brits feministische beweging bij de Boerenoorlog.

In hoeverre veranderde de betrokkenheid bij de Boerenoorlog de doelen van de feministische beweging?

Zoals in de inleiding is geschreven, had de oorzaak van de Boerenoorlog had alles te maken met het belang van stabiliteit binnen het Britse Rijk, het behoud van 'empire'. Hoewel veel feministes haast automatisch pacifistisch waren, en streven naar vrede en overleg claimden als een typisch vrouwelijke inbreng in het politieke spectrum, waren anderen, zoals Millicent Garrett Fawcett en Josephine Butler, vurige aanhangers van behoud en uitbreiding van het grote Britse Rijk, desnoods met gebruik van geweld. De verschillende ideeën over nationalisme, imperialisme en patriottisme botsten soms met elkaar binnen de feministische beweging.

For the most part, feminist argument concerned itself with the importance of women and their relationship to the imperial nation. From this starting point, some feminists began to problematise the empire and to criticise the ways in which it was managed or maintained, making explicit their reservations about claiming a role in a nation that was reliant on the use of force for its

⁶² Ibidem.

maintenance as an imperial power. They developed a range of arguments that called for an end to imperial expansion and support for existing colonies so that they could, in time, become self-governing.⁶³

Vanaf de jaren negentig van de negentiende eeuw was er bovendien al een verandering gaande, waarin de feministische beweging andere nadrukken legde, en waarin ook door tijd (men was immers al bijna veertig jaar bezig met de strijd voor stemrecht, maar veel had het nog niet opgeleverd) de druk hoger werd om radicalere maatregelen te nemen. Bepaalde doelen waren bereikt en onderlinge onenigheid bijgelegd. Toen de oorlog uitbrak, leek met name de strijd voor stemrecht tijdelijk stil te liggen.

Verdeeldheid en verandering op politiek gebied

De verdeeldheid die voorafgaand aan de Boerenoorlog en na het uitbreken daarvan duidelijk werd onder de Britse bevolking, ging niet aan de feministische beweging voorbij. Tegenstanders van de oorlog waren een bonte verzameling van 'socialists, trade unionists, clergymen, journalists ... a variety of intellectuals, [and] at its core ... a bloc of parliamentarty Radicals and Lib-Labs.⁶⁴ Voorstanders, waaronder Josphine Butler en Fawcett bevonden zich vooral bij de regerende *Conservative* en *Liberal Unionist Party*, tegenstanders bij de *Liberal Party*. De *Women's Liberal Federation* (WLF), de vrouwenorganisatie van de *Liberal Party*, speelde een belangrijke rol in de anti-oorlogscampagne die gevoerd werd, en hun 'participatory experiences of the war years were in many ways decisive for the women themselves and for the future of party auxillaries.'⁶⁵

Die intensieve betrokkenheid van vrouwenorganisaties zoals de WLF leverde de vrouwenbeweging twee belangrijke zaken op: kennis en kunde van het politieke

⁶³ Brown, *Truest form of Patriotism*, 167.

⁶⁴ Claire Hirshfield, 'Liberal Women's Organizations and the War against the Boers, 1899-1902' in: *Albion*, jaargang 14, 1(1982) 27-49, 27.

⁶⁵ Hirshfield, 28.

spel, door de 'near total immersion in the protest movement' en tegelijkertijd het bittere besef dat ze als vrouw politiek uiteindelijk niet van belang waren.⁶⁶ '

A linkage was developed during the war years in the mind of many women between sustained political involvement and the absolute necessity of the vote. Ultimately, the opportunity for direct participation in the public arena and for close cooperation with a politically sophisticated anti-war movement had important consequences for such women. Wartime activism led not only to an enhancement of self-image but to a greater willingness to confront the question of enfranchisement.⁶⁷

De Boerenoorlog voltooide wat in de jaren negentig al in gang was gezet tijdens het voorzitterschap van de WLF door Rosalind Howard. Ze was fervent suffragist en weigerde de WLF te zien als goedkope hulpkracht voor de mannen in de Liberale Partij. In plaats daarvan richtte ze zich met de WLF actief op het verbeteren van de positie van vrouwen op het gebied van stemrecht, scholing, werk en het bestrijden van alcoholverslaving, 'temperance.'⁶⁸ Dat werd haar niet altijd in dank afgenomen, en in 1892 zorgde het zelfs voor een scheuring binnen de WLF, met als resultaat de oprichting van de gematigdere Women's National Liberal Association (WNLA).⁶⁹ Beide organisaties zetten zich tijdens in de oorlog in voor de anti-oorlogscampagnes, en WLF werd enkel feller van toen toen Lady Ishbel Aberdeen, een zeer actieve feministe en medeoprichtster van de International Council of Women in Engeland, het voorzitterschap overnam van Howard. Pogingen van de WLF, ook toen de oorlog al gaande was, om de breuk te helen met de WNLA mislukten jammerlijk. Voor de WLF was de stemrecht kwestie door de oorlog enkel urgenter geworden, terwijl de WNLA het tegenovergestelde standpunt was toegedaan. Juist in de oorlog dienden de vrouwen als één man (no pun intended) achter hun partij te gaan staan, en kwesties als het vrouwenstemrecht moesten daarvoor tijdelijk naar de achtergrond verdwijnen. Het was al helemaal ondenkbaar om in deze tijden van de de Liberale Partij te eisen dat ze de suffrage beweging unaniem steunden. De WNLA merkte

⁶⁶ Ibidem, 29.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem, 32.

⁶⁹ Ibidem, 31.

zelfs enigszins smalend op dat het ‘a little premature’ was om ‘the existence of men in our scheme of life’ te negeren. ‘[It] is doubtful if it will ever pay to do so until Providence runs this old world of ours in separate compartments labelled ‘ladies only’.’⁷⁰

Over één zaak waren veel vrouwenorganisatie, en ook de WNLA en WLF vóór de oorlog begon, het opvallend genoeg wel eens: internationale politiek was niet het domein van vrouwen. Diplomatie, politieke onderhandelingen, dat kon beter overgelaten worden aan mannen, de WNLA en WLF legden zich toe op binnenlandse zaken. De actieve bemoeienis met de anti-oorlogsactiviteiten veranderde die houding, met name bij de WLF. De regering waagde het ten strijde te trekken over de stemrecht kwestie van de Uitlanders, terwijl Chamberlain ‘had never taken a single step to give the Suffrage to the mothers, wives and daughters of England.’⁷¹ Niet alleen keerde de argumenten van de Britse regering als een boemerang naar hen terug, ook realiseerden de vrouwen dat ze wel degelijk mee konden praten, zij het jammerlijk genoeg niet actief meebeslissen, over zaken van internationale aard. Sterker nog, toen het tij in de oorlog keerde en de Britten na het ontzet van Kimberley en het veroveren van Bloemfontein aan de winnende hand leken, werd de taal van de WLF enkel feller, met name als reactie op het *mafeking* en jingoïsm dat als gevolg van de overwinningen alleen maar radicaler werd. ‘Women are on trial. Is it worthwhile for them to have entered the political area, and will they stand by their principles?’ zo vroeg Lady Carlisle tijdens de jaarvergadering van de WLF in juni 1900. De vraag leek haast retorisch: ‘[So] far the Federation has stood the test; and whilst Liberal electors –men- are deserting by thousands to the Tory camp, our women have stood by their principle.’⁷²

‘Everything that concerned men, concerned women’: Internationale politiek voor vrouwen

⁷⁰ Ibidem, 34.

⁷¹ Ibidem 36, ze citeert Mary Priestman, voorzitter van een lokale tak van de WLA.

⁷² Ibidem, 40.

Dat gold ook toen de tactiek van de verschroeiende aarde en de concentratiekampen werden ingezet. Al in een zeer vroeg stadium, in november 1900, nog voor Hohbouse haar rapport publiceerde, tekende de WLF protest aan tegen de gang van zaken. De vrouwen waren zelfs de mannen van de Liberale Partij vóór in het protest. De vrouw als moreel kompas in de politiek had haar werk gedaan. Er leek evenwel ook enig eigenbelang te kleven aan de nadruk op het beëindigen van de oorlog, 'the nation was at a standstill.' En die stilstand in Groot-Brittannië betekende voor de WLF vooral stilstand op het gebied van sociale hervormingen ten gunste van vrouwen. 'Until the South African question had been satisfactorily settled, they [de WLF, E.S.] could not expect any of the reforms in which they were interested to receive any attention, either from Conservative or a Liberal Government.'⁷³

Hoewel de WNLA zich lange tijd enigszins afzijdig hield van een uitgesproken standpunt over de oorlog, veranderde de controverse rondom de kampen die houding. IN de *WNLA Leaflets* was haast opruiende taal te lezen, '[e]verything that concerned men, concerned women.' Internationale politiek was door de kampkwesitie een vrouwenzaak geworden. Sterker nog, de Britse staat had laten zien de verwantwoordelijkheid niet aan te kunnen, en '[i]f the State did not fulfil its duty to woman, it was quite impossible for woman to fulfil her duty to the State. Women did not want power over men, but only power over themselves; not empire, but equality was what they desired.'⁷⁴ Een dergelijke toon was bij de WNLA vóór de oorlog ondenkbaar geweest, maar de Britse regering had de vrouwenbeweging geen grotere dienst kunnen bewijzen dan met haar radicale opstelling in de Boerenoorlog.

Tegen het einde van de oorlog waren de vrouwen bereid nog een stap verder te gaan: de WLF weigerde nog langer liberale politici te ondersteunen als ze tegen het stemrecht voor vrouwen waren.⁷⁵ 'The necessity of having a real voice in matters which so profoundly affected women as war and peace meant that there could be no further equivocation on the matter of the vote.' Zo kreeg de Boerenoorlog, ondanks het feit dat er in de oorlogsjaren minder actief campagne werd gevoerd voor

⁷³ Ibidem, 43.

⁷⁴ Ibidem, 47.

⁷⁵ Ibidem, 29.

vrouwenkiesrecht, voor elkaar wat met talloze toespraken en pamfletten niet was gelukt.

De suffrage campagne, hernieuwde eenheid, hernieuwde verdeeldheid

De WLF was niet de enige vrouwenorganisatie die juist door de oorlog het belang van stemrecht nog sterker voor het voetlicht bracht. Hoewel Millicent Garrett Fawcett in haar memoires gepubliceerd in de jaren twintig nog beweerde dat ten tijde van de Boerenoorlog de feministische strijd voor stemrecht tijdelijk stil lag, 'the war naturally caused an almost complete suspension of work for Women's Suffrage,' bleek het tegendeel waar.⁷⁶ De Britse regering voorzag met haar oorlogsretoriek de suffrage beweging juist ongewild van argumenten:

Englishmen understand the hardship for the Outlander, who is placed at unequal footing with the Boer. But they do not realise that the self-same exclusion can press hardly on their sisters at home. They are conscious they wish well to their sisters, and are blinded to the fact that they are not doing to them as would be done by. Perchance, out of this turmoil and strife of arms to gain a peaceful right, our brothers will learn to appreciate better the right reasonableness of the claim of their sisters at home.⁷⁷

De *National Union of Women's Suffrage Societies* legde in 1900 op een conferentie expliciet vast dat de oorlog de suffrage campagne niet mocht doorkruisen, maar gewoon moest doorgaan. De suffragists wachten niet lijdzaam af tot de oorlog voorbij was, ze zagen juist door de oorlog kans om hun eigen zaak sterker voor het voetlicht te brengen.⁷⁸ De Britse regering was de oorlog immers begonnen voor het verkrijgen van stemrecht van de Uitlanders, en de vrouwenbeweging maakte dankbaar gebruik van dezelfde argumenten en 'wapens' als de Britse regering tegen de Boeren gebruikte. Had Frances Power Cobbes in haar artikel uit 1869 het nog

⁷⁶ Fletcher, *Women's Suffrage in the British Empire*, 3.

⁷⁷ Ibidem, 3, ze citeert uit een artikel van de *Englishwoman's Review*, (oktober 1899).

⁷⁸ Laura E. Nym Mayhall, *The Militant Suffrage Movement: Citizenship and Resistance in Britain, 1860-1930*, 34.

over 'Criminals, Idiots, Women and Minors', inmiddels kon aan dat rijtje ook de Uitlander toegevoegd worden.

Ook Millicent Garret Fawcett erkende later dat (ondanks haar bewering dat de *campagne* stil had gelegen) de Boerenoorlog wel een positief effect had gehad op de suffrage beweging als geheel. De Boerenoorlog 'ultimately strengthened the demand of women for citizenship, for it has been observed again and again that a war, or any other event which stimulates national vitality, and the consciousness of the value of citizenship is almost certain to be followed by increased vigour in the suffrage movement, and not infrequently by its succes.'⁷⁹

Opvallend is Fawcetts nadruk op de 'value of citizenship'. Wat hield dat burgerschap voor haar in, en wat was een goed burger (die dus stemrecht verdiende)? De tegenstelling die daarover bestond binnen de suffrage beweging kwam aan het licht toen een deel van hen voorstander bleek te zijn van de oorlog, en een ander deel tegenstander. Voor de oorlog leek er eensgezindheid te bestaan over welke vrouwelijke burgers stemrecht moesten krijgen, 'women who met existing property qualifications [zoals die voor mannen al bestonden, E.S.] on grounds of the service those women could render the nation and empire.'⁸⁰ Mayhall noemt dit het 'social service' model. Stemrecht is gebaseerd op wat een burger voor zijn of haar land kan bijdragen, met name financieel. In de aanloop naar en tijdens de oorlog stak een andere vorm van burgerschap de kop op, het 'radical-independent', niet gebaseerd op sociale klasse, maar op het idee van een natie die haar legitimiteit ontleent aan haar stemmende burgers. Burgerschap en de bijbehorende invloed was in dit model een onvervreemdbaar recht, onafhankelijk van bezit. Juist de Boerenoorlog miste die legitimiteit en maakt het voor een groot aantal suffragists duidelijk dat het stemrecht uitgebreid diende te worden tot alle mannen en vrouwen van een bepaalde leeftijd. Naast het feit dat een groot deel van de Britse burgers niet gekend was in de beslissing om de oorlog te voeren, vormde een belangrijk kritiekpunt natuurlijk de aanleiding voor de oorlog: stemrecht voor de Uitlanders. Had de Britse regering niet Paul Kruger tot het uiterste getergd om zijn eisen voor stemrecht omlaag te schroeven van veertien jaar verblijf naar zeven jaar, en dat alles voor 'a

⁷⁹ Laura E. Nym Mayhall, *The Militant Suffrage Movement*, 36.

⁸⁰ Ibidem, 26, 36.

motley crew' van arbeiders die niet eens van plan waren om permanent te blijven wonen in Transvaal of Oranje Vrij Staat?⁸¹ In de aanloop naar de oorlog werd de Uitlander kwestie breed uitgemeten door de Britse pers en regering. Daarbij lag de nadruk sterk op het Britse Rijk als een verlichte, liberale staat en de bijbehorende idealen: 'freedom versus slavery; the franchise rights of white men; the inevitability of progress; and the legitimacy of using force in obtaining freedom.'⁸²

Dat was ook het belangrijkste argument dat Fawcett en Butler gebruikten als voorstanders van de oorlog. Ze vormden als feministes die de oorlog steunden een minderheid, en ironisch genoeg bracht juist diezelfde oorlog Fawcett en Butler weer bij elkaar nadat ze eerder langdurig gebrouilleerd waren geraakt over de campagne rond de Contagious Disease Act.⁸³ Fawcett zag in de oorlog een kans om nog meer de nadruk te vestigen op het 'social-service' mode van burgerschap. Als vrouwen lieten zien dat ze ook in moeilijke tijden pal stonden voor hun land, in woord en daad, dan zou vanzelf blijken dat ze stemrecht *verdienden*. Ook wanneer Fawcett de Britse regering (mild) bekritiseerde, bleef ze uitgaan van hetzelfde model van burgerschap:

The actual origin and cause of the war were on lines that very strongly emphasized the reasonable and irrefutable nature of the claim of British women to a share in the government of their country. For in the first instance the war in South Africa was caused by President Kruger's persistent refusal to admit Englishmen and other "Uitlanders" long settled in the Transvaal to any share in its citizenship. They and their industries were heavily taxed; a very large proportion of the whole revenue of the State was derived from them, but they were denied the vote and therefore had no share in controlling the expenditure or the policy of the State in which they lived. They not unnaturally raised the cry, "No taxation without representation," and in other respects almost inevitably took up and repeated the arguments and protests which for many years we had urged on behalf of the unenfranchised women of Great Britain.⁸⁴

⁸¹ Ibidem, 27.

⁸² Ibidem, 28.

⁸³ Ibidem, 28.

⁸⁴ Ibidem, 30, ze citeert uit Fawcetts autobiografie, 'What I Remember'

Fawcett beweert dat de Uitlanders de Britse vrouwen navolgen in hun roep om kiesrecht (in plaats van andersom), en indirect zelfs dat de Britse regering haar argumenten voor de oorlog ontleent aan de suffrage beweging. Maar de natuurlijke gang van zaken zou verstoord worden, wanneer de armlastige Uitlanders nog vóór welgestelde Britse vrouwen het stemrecht zouden verkrijgen. Dat was volledig in strijd met Fawcetts liberale ideeën over een goed burger.

In tandem met Fawcetts bemoeienis groeide een ander idee over burgerschap dat samenhang met de discussie op welke manier je het beste je land kon steunen, of je nu stemrecht had of niet. Al voor het uitbreken van de oorlog was een discussie gaande over wat nu precies patriottisme en loyaliteit aan het Britse Rijk diende in te houden.

The issue of patriotism, and the various ways in which the term was used, was crucial here. In Conservative ideology, patriots were expected to support their country in times of crisis. During the period 1870 to 1902, the peace movement and some branches of the feminist movement began to re-evaluate this argument, to suggest that patriotism was best expressed by loyalty to what was morally best for one's country, rather than by supporting the 'nation' whatever its international behaviour.⁸⁵

Radicalere feministes zoals Dora Montefiore hadden een vooruitziende blik en voorspelden al in de oorlog dat uiteindelijk 'woman's influence [met name door het verkrijgen van stemrecht E.S.] in political and social questions ... shall in the end prove as powerful as an appeal to arms.'⁸⁶

Hoewel de oorlog de verschillen in de suffrage beweging verscherpte als het ging om wie stemrecht moesten krijgen, bleef er wel eensgezindheid bestaan over het feit dat vrouwen stemrecht moesten krijgen. Maar rond 1900 veranderde de oorlogsvoering zodanig dat ook de vrouwenbeweging verder verdeeld raakte.

⁸⁵ Brown, *The truest form*, 8.

⁸⁶ Mayhall, *The Militant Suffrage Movement*, 34.

De kampkwestie: veranderen zaken na 1900?

Ging de discussie binnen de Britse vrouwenbeweging tot 1900 nog vooral over of de oorlog gerechtvaardigd was, nadat Roberts en Kitchener de tactiek van de verschroeide aarde toepasten en het kampstelsel opzetten, veranderde dat.

Zoals te lezen was in het eerste hoofdstuk, was de tactiek van de verschroeide aarde niet nieuw voor het Britse leger. Wat deze wel anders maakte in de Boerenoorlog en wat van grote invloed was op de vrouwenbeweging, was de manier waarop er mee werd omgegaan en de manier waarop de methode werd toegepast: de Britten pasten de methode op grotere schaal en langduriger toe dan in eerdere koloniale conflicten, nota bene op andere *blanken* (en niet zoals eerder op Indiërs of Afghanen) maar vooral de zichtbaarheid ervan voor de publieke opinie was groter en vergrootte de tegenstelling man/vrouw in de oorlog, het werd 'an issue about humanitarian conduct in a war and framed ... in terms of gender. Public debate centred on the questions of men's responsibilities toward women and women's role in war.'⁸⁷

Mede door de rapportages van Emily Hobhouse was de verontwaardig erover zo groot dat zelfs de Britse regering zelf onderzoek naar instelde in de vorm van het Ladies Committee onder leiding van Millicent Garrett Fawcett. De tactiek van de verschroeide aarde bleek van grote invloed op de vrouwenbeweging, doordat zowel de vrouwenbeweging zelf als de publieke opinie het zag als iets dat behoorde tot het domein van vrouwen. 'The scorched earth policy ... became a 'woman's issue' in Britain because it involved the rounding up of Boer women and children and their incarceration in camps away from the military sweep.'⁸⁸

Prominenten figuren en hun tegenstellingen: Emily Hobhouse

Emily Hobhouse (1860-1926) was een Engelse welzijnswerkster en activiste. Tot

⁸⁷ Paula M. Krebs, 'The Last of the Gentlemen's Wars', 39.

⁸⁸ Eliza Riedi, 'Teaching Empire: British and Dominion Women The South African War Concentration Camps' in: *English Historical Review*, 120, nr. 489, (december 2005), 1316-1347, 1317

aan de dood van haar vader in 1895 zorgde ze voor hem en was ze actief als vrijwilligster binnen de parochie waar haar vader aartsdeken was. In 1895 emigreerde ze naar Amerika waar ze werkzaam was onder mijnarbeiders in Minnesota. Na haar terugkeer in Engeland in 1898 raakte ze betrokken bij de Britse vrouwenbeweging. In tegenstelling tot prominente figuren als Millicent Garrett Fawcett en Josephine Butler werd ze pas relatief laat actief binnen die beweging. Toch is Hobhouse één van de bekendste vrouwen uit de Boerenoorlog geworden, met name door haar campagne om bij de Britse bevolking de misstanden in de concentratiekampen onder de aandacht te brengen.

Bij aanvang van de oorlog was ze al lid van het *South African Conciliation Committee* (SACC) waar ze later eresecretaris (*honorary secretary*) werd van de vrouwenafdeling binnen dit *Committee*. Binnen die vrouwenafdeling waren veel leden van de al bestaande Britse vredesbeweging actief. Hoewel het SACC vanaf het begin van de oorlog kritisch stond ten opzichte van (de berichtgeving over) de Boerenoorlog, groeide het protest pas echt enorm toen vanaf 1900 de Britten de tactiek van de verschroeide aarde gingen toepassen. Hobhouse richtte zelf het *South African Women and Children Distress Fund* op dat erop gericht was de omstandigheden voor de Boerenvrouwen en kinderen in de kampen te verbeteren.

De reactie van het SACC was die van een typische 'welfare feminism', geheel in lijn met wat verwacht werd van Victoriaanse vrouwen die behoorden tot de upperclass: het inzamelen van tenten, kleding, dekens en geld om de nood te lenigen van de vrouwen en kinderen in de kampen.⁸⁹ Hobhouse was als alleenstaande vrijgezel, én met haar ervaring als welzijnswerkster de ideale kandidaat om de goederen te bezorgen en met eigen ogen de situatie in de kampen te bezien.

Hobhouse bezag de situatie vanaf het begin vanuit een strikt gender perspectief. Het was de schuld van die onhandige, domme mannen, 'crass male ignorance, stupidity, helplessness and muddling', dat ze de arme, onschuldige vrouwen lieten lijden. In eerste instantie zijn haar bewoordingen dan ook nog mild, 'I can't help melting a little when they [de legerstaf verantwoordelijk voor de kampen] are very humbly

⁸⁹ Krebs, 'Last of the Gentlemens War', 39, 40.

and confess that the whole thing is a grievous and gigantic blunder ..., and they don't know *how* to face it.'⁹⁰

Het rapport dat Hobhouse uiteindelijk schreef, *Report of a Visit to the Camps of Women and Children in the Cape and Orange River Colonies*, was minder mild en bevatte hartverscheurende verslagen van de misstanden in de kampen. Hobhouse gaat volledig mee in het bestaande discours waarin vrouwen beschermd dienen te worden tegen mannelijk geweld en onrecht, hetzij afkomstig van Britse zijde in de kampen, of van Kafferzijde buiten de kampen.⁹¹ Kranten zoals de *Manchester Guardian* en de *Daily Mail* die ook al eerder Hobhouse's brieven hadden gepubliceerd, namen delen uit het rapport over, passend in hun anti-oorlogs houding. Bij terugkeer in Engeland hield Hobhouse door het gehele land lezingen om de kampsituatie verder onder de aandacht van het Britse volk en politici te brengen. Hoewel zij zelf het nergens expliciet verwoord, was haar totale actie, ondanks haar aansluiting bij bestaande genderideeën, een grote stap voor de vrouwenbeweging. Zij was als alleenstaande vrouw geheel zelfstandig afgereisd naar een vijandig land, haar rapport werd zodanig serieus genomen dat de Britse regering besloot het oprichten van de *Commission of Inquirey*, die wederom geheel uit vrouwen bestond. Grote kranten publiceerden Hobhouse's bevindingen en haar lezingen werden druk bezocht. Haar zaak betrof weliswaar geen stemrecht of andere wetgeving op het gebied van vrouwenemancipatie, maar het simpele feit dat zij al deze dingen bereikte en als vrouw en rol van belang vervulde in de publieke opinie, was een belangrijk wapenfeit. Het onderwerp waarover ze schreef was daarbij een voordeel, omdat ook Britten die niet direct verklaard tegenstander waren van de oorlog, zich konden aansluiten bij het protest. 'The Great British Public could agonise about the death rates and the conditions in the camps without being seen to criticise the generals, the soldiers or the Government's war policy. While farm-burning was military strategy, the camps could be seen as humanitarian issue.'⁹²

⁹⁰ ibidem, 40.

⁹¹ Ibidem, 45.

⁹² Ibidem, 42.

Millicent Garrett Fawcett

Millicent Garrett Fawcett (1847-1929) was daarentegen een oudgediende binnen de feministische beweging. Ze was het jongste lid van de *London National Society for Women's Suffrage* en had van huis uit, met name van haar vader, meegekregen dat vrouwen niet onderdeden voor mannen. Haar oudere zus, Elizabeth Garrett Anderson was de eerste vrouwelijke arts in Engeland en goed bevriend met Emily Davies, een fervent voorvechtster van vrouwenrechten. Als betrouwbaar en actief aanhanger van de Liberal Unionist Party werd zij aangewezen om de *Ladies Committee* te leiden die door de Britse regering was opgezet om onderzoek te doen naar aanleiding van het rapport van Hobhouse. Het *Ladies Committee* was uniek, 'the first all-female government inspectorate'. Fawcett was al een bekend gezicht binnen de feministische beweging en daarbuiten, en haar voorzitterschap van de commissie droeg alleen maar bij aan de zichtbaarheid van de rol vrouwen in de oorlog. Hun mening en handelen werd in toenemende mate onderwerp van publiek debat, helemaal toen Hobhouse uit Zuid Afrika gedeporteerd werd door de Britse regering toen ze een tweede bezoek aan de kampen wilden brengen.⁹³

Zelfs in haar voorzitterschap van de Ladies Committee, gericht op het verlichten van juist vrouwen in de kampen, die door Hobhouse nog als passieve slachtoffers werden gezien, nam Fawcett een opvallend geëmancipeerde stelling in, namelijk dat 'women had a right to participate in war but should be prepared to take the consequences.'⁹⁴ Enerzijds volgt ze hierin klakkeloos wat Kitchener beweerde, dat de Boerenvrouwen door te spioneren en hun mannen te voorzien van voedsel, actieve deelnemers waren in een oorlog en deze onnodig verlengden, anderzijds erkent ze de actieve rol en ziet ze hen niet slechts als passieve, willoze wezens. In die zin is ze, in ieder geval in hedendaagse ogen, feministischer dan vrouwen als Hobhouse.

No one blames the Boer women on the farms for this [het verstrekken van informatie aan de Boerenstrijders]; they have taken an active part on behalf of

⁹³ Brown, *The truest form*, 9.

⁹⁴ Riedi, 'Teaching Empire', 1317.

their own people in the war, and they glory in the fact. But no one can take part in war without sharing in its risks, and the formation of the concentration camps is part of the fortune of war.⁹⁵

Fawcett zet (Boeren)vrouwen op gelijke voet met (Boeren)mannen, ook vrouwen kunnen actief deelnemen aan een oorlog. Mannen kunnen dan sneuvelen, vrouwen in een concentratiekamp terechtkomen. Tegelijkertijd is actieve deelname wel een onnatuurlijke rol voor een vrouw, iets wat een Britse vrouw nooit zou doen. Bovendien zijn de Boerenvrouwen slechte moeders, iets wat voor Fawcett het toppunt van een onnatuurlijke vrouw was. Ze leverde zo munitie aan voor het heersende beeld van de Boerenvrouw dat nog lang na de oorlog doorwerkte:

As a rule the Boer women of South Africa are devoid of many of the qualities which are essential to make a British man's home happy and comfortable. Cleanliness is a virtue too often foreign to the Boer character, ... which produces habits of slovenliness both injurious to health and distasteful to British ideas.⁹⁶

De Boerenvrouwen hoeven op weinig compassie te rekenen vanuit Fawcetts zijde. Wat ze wel doet, is net als Josephine Butler, de onderdrukking van de Afrikaanse bevolking door de Boeren vergelijken met de onderdrukking van Britse vrouwen door Britse mannen.⁹⁷

Hobhouse was het niet eens met Fawcetts analyse van de kampen als een niet-politiek probleem, en verweet haar Ladies Committee gebrek aan zusterliefde. '[G]reat and shining lights in the feminine world, they make one rather despair of the "new womanhood" – so utterly wanting are they in common sense, sympathy and equilibrium.'⁹⁸

De bemoeienis van Britse vrouwen met de Boerenvrouwen in de kampen beperkte zich niet tot prominente figuren als Hobhouse en Fawcett, maar bracht ook het thuisfront in beroering. In grote kranten zoals de *Times*, de *Daily Mail* en de

⁹⁵ Krebs, 46, citeert Fawcett.

⁹⁶ Krebs, 48, citeert *The Nineteenth Century*, (1902)

⁹⁷ Krebs, 49.

⁹⁸ Krebs, citeert Hobhouse, 49.

Manchester Guardian verschenen in toenemende mate brieven van voor-en tegenstandsters: 'It is time for the women of England to speak. Why should the Government be at the expense of sending out ladies to the concentration camps? ... Let the ladies of this commission stay at home and visit the fatherless and the widow.'⁹⁹

Die toenemende aandacht in de kranten voor de mening van vrouwen over een zaak die de oorlog betrof, was winst. Waar voor-en tegenstandsters van de *Ladies Committee* het echter over eens waren, was dat medeleven en moederliefde een *typisch vrouwelijke* eigenschap was. In die zin hielden beide partijen vast aan het Victoriaanse ideaal en verschilden ze enkel van mening *wie* dat medeleven toekwam, de wezen in Groot-Brittannië, of de vrouwen en kinderen in de kampen.¹⁰⁰

Het resultaat van de bemoeienis van de Britse feministen met de kampen was gemengd: enerzijds had dit aspect van de Boerenoorlog hen de kans gegeven een onderwerp dat in eerste instantie enkel in militaire termen werd bediscussieerd door mannen om te vormen tot een politiek/humanitair onderwerp dat bijna geheel gedomineerd werd door vrouwen.

'The men in charge of public representations of the war – the War Office, the Colonial Office, the newspaper editors and M.P.s on both sides of the issue of the war itself – had been forced to change their strategies and the language they used in relation to the camps. ...Men had been blamed for the conditions in the camps, and women were credited for the reforms.'¹⁰¹

Anderzijds waren het toch weer mannen die echt een verschil konden maken, en was de rol van vrouwen beperkt tot het doen van dringende aanbevelingen. Bovendien zorgde de kampkwestie voor interne verdeeldheid binnen de vrouwenbeweging.

⁹⁹ Krebs, 50, ingezonden brief *Daily Mail*, 27 juli 1901.

¹⁰⁰ Krebs, 51.

¹⁰¹ *Ibidem*, 53.

Hoofdstuk 4. Resultaten: Militante suffragettes, organisatie en arbeidsparticipatie

Wat was het resultaat van de invloed van de Boerenoorlog op de Brits feministische beweging? Drie zaken zijn aan te wijzen: de ontwikkeling van een zeer militante tak van suffragisten, suffragettes genaamd, de professionalisering en feminisering van de beroepen van verpleegkundige en onderwijzers en de oprichting van eigen organisaties van vrouwen die ook steeds professioneler werden.

Militant feminisme als gevolg van de Boerenoorlog

Het was geoorloofd geweld te gebruiken om een hoger doel, vrijheid en stemrecht te verkrijgen. Dat is wat de Boerenoorlog had aangetoond voor de vrouwenbeweging. Binnen de feministische beweging greep een groep vrouwen die ook al voor de oorlog tot de 'new woman' stroming hadden behoord, de oorlog aan om met meer urgentie te strijden voor stemrecht. Ze waren vanaf 1906 bekend onder de naam suffragettes, een term die de Daily Mail als belediging had bedoeld door de diminutief 'ette' te gebruiken in plaats van het gebruikelijke 'ist' bij de oude suffragists.

De suffragettes lijken op meerdere manieren direct beïnvloed te zijn door de Boerenoorlog. Enerzijds nemen ze de oorlogsretoriek over en gebruiken ze dezelfde argumenten die de Britse regering aanvatte om de oorlog te beginnen. Zelfs Josephine Butler en Millicent Garret Fawcett, die absoluut niet militant genoemd kunnen worden, hadden ongewild bijgedragen aan deze redenering. Butler had immers zelf beweerd dat 'military force' geoorloofd was 'to free the 'native races' from the tyranny of the Boers'. Vrouwen waren slaaf van de tirannie van de man, en dus waren drastische maatregelen meer dan geoorloofd.

A new, more urgent, emphasis upon the goal of female enfranchisement thus was a consequence of the increasing sophistication of many Liberal women and of their heightened sense of political awareness, forged in the crucible of

wartim activism and nurtered in part by the knowledge that they, equally with men, had contributed to the erosion of the old, comfortable consensus on empire.¹⁰²

Het idee dat burgerlijke ongehoorzaamheid een toelaatbaar middel was, werd niet alleen ondersteund door het feit dat de Britse regering geweld had gebruikt om stemrecht voor de Uitlanders te verkrijgen, maar kaartte ook de kwestie aan in hoeverre vrouwen nog gehouden waren aan gehoorzaamheid aan de wetten van een staat die een oorlog begon zonder toestemming van de helft van haar burgers. Die laatste redenering werd vooral gevolgd door de militantere tak van feministen onder leiding van Emmeline Pankhurst en haar twee dochters Christabel en Sylvia, die in 1903 de *Women's Social and Political Union oprichtten (WSPU)*.¹⁰³ Later volgden ook de *Women's Freedom League (1907)* en door onenigheid en splitsing de *United Suffragists (1914)* en de *Suffragettes of the Women's Social and Political Union (1916)*.¹⁰⁴

In eerste instantie waren hun tactieken (in hedendaagse ogen) nog vrij mild: het verstoren van partijbijeenkomsten en toespraken van prominente politici, tijdens verkiezingen mannelijke kiezers lastigvallen in een poging hen te dwingen op een kandidaat te stemmen die voorstander was van vrouwenstemrecht.¹⁰⁵ Vanaf 1913 werd met name de WSPU steeds gewelddadiger en nam ze haar toevlucht tot acties die Christabel Pankhurst omschreef als 'terrorism': brandstichting in publieke en private gebouwen, het doorsnijden van telegraaflijnen, het ingooien van ruiten, het vernielen van golfbanen en het kapotsnijden van schilderijen behoorden tot het vaste repertoire.¹⁰⁶ De eerste twee tactieken lijken rechtstreeks afkomstig uit de Boerenoorlog en Pankhurst zag haar verzet ook als zodanig: 'the politically disinherited ones, whether they are men or whether they are women, are obliged to challenge the physical force used by their tyrant to keep them in bondage.'¹⁰⁷

¹⁰² Hirshfield, 'Liberal Women's Organisations', 29.

¹⁰³ Riedi, 'Teaching Empire', 1317.

¹⁰⁴ Mayhall, *The Millitant Suffrage Movement*, 40.

¹⁰⁵ "Cannon, John (ed.) "Suffragettes" *A Dictionary of British History*, (Oxford 2009), geraadpleegd 15 juni 2012 via

<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t43.e3313>

¹⁰⁶ Mayhall, *The Millitant Suffrage Movement*, 40.

¹⁰⁷ Mayhall, *The Millitant Suffrage Movement*, 107.

Maar ook op een fysieke manier lijken suffragettes mee te gaan in wat in de drie jaren van oorlog is vertoond, met name in de concentratiekampen. 'The bodily sacrifice made so public by militant feminists, from street-level physical assault to the hunger strike, psychologically and politically symbolize the bodily sacrifice to men which was women's perpetual history.'¹⁰⁸

Suffragettes waren wellicht het duidelijkst beïnvloed door de Boerenoorlog, maar in hun gebruik van geweld en hun nadruk op stemrecht als het emancipatiemiddel bij uitstek, riepen ze vaak wrevel op bij andere feministen. 'One hears people talk sometimes as if the suffrage movement were the women's movement, and as if, when the vote shall be won, there will be no more women's movement. ... Shall the vote be at once the record of the progress of women and its grave?'¹⁰⁹

Suffragettes zelf hielden vol dat ze enkel voldeden aan oproepen zoals die al vóór het begin van de oorlog en tijdens gedaan waren. In juli 1899 had de *New Age* een progressief tijdschrift 'of Christian Culture, Social Service, and Literary Life' opgeroepen tot het oprichten van een 'deeds not words' genootschap, dat zich volgens het tijdschrift moest inzetten voor 'justice, love and mercy.'¹¹⁰ De slogan 'deeds not words' werd letterlijk overgenomen door de gezusters Pankhurst als motto voor hun WSPU. Enkele maanden later, in september 1899 schreef hetzelfde tijdschrift: 'Our statesmen [are] showing us that they consider the question of the political enfranchisement of the Outlander a matter of supreme importance. They tell us that the unenfranchised must inevitably be wronged or stultified.' De regering had, ongeacht de uitkomst van de oorlog die ongewettigd zou volgen, maar één optie opengelaten aan de vrouwen: 'to rise in mass and claim their own rights.'¹¹¹

¹⁰⁸ Levine, *Victorian Feminism*, 157.

¹⁰⁹ Levine, *Victorian Feminism*, 156, citeert H. M. Swanwick, *The Future of the Women's Movement* (Londen 1914)

¹¹⁰ Mayhall, *Militant suffrage movement*, 33.

¹¹¹ Ibidem..

Eigen organisaties

Een minder opvallend resultaat van de oorlog was de toenemende participatie van vrouwen in hun eigen organisaties én in domeinen die tot voor de oorlog geheel of grotendeels door mannen werden gedomineerd, met name de internationale politiek. Binnen het Britse Rijk werd het steeds normaler dat ‘women were not only permitted to join the formally constituted, previously male-led imperial propaganda societies, but began to take over some of the administrative duties, and to form societies of their own.’¹¹² Fawcett was met haar ‘eigen’ Ladies Committee natuurlijk het boegbeeld van een comité dat geheel door vrouwen werd bemand, grotendeels streed voor een vrouwenzaak binnen de internationale politiek en tegelijkertijd serieus werd genomen in haar aanbevelingen. Eliza Reidi heeft het terecht over ‘the remarkable step [the government took] of appointing a ‘Committee of Ladies’.¹¹³

De vrouwenbeweging ontwikkelde door het gehele Britse rijk organisaties, deels als reactie op de oorlog, zoals de *Guild of Loyal Women*, opgericht in Kaapstad in 1900.¹¹⁴ Alfred Milner was een groot ondersteuner van deze organisatie, vooral omdat hij hoopte dat het de vrouwen zou betrekken bij de imperialistische strijd die gaande was. Hij trouwde uiteindelijk met de oprichtster van de *Guild*, Lady Edward Cecil. De *Guild* ontwikkelde zich razendsnel tot een organisatie die verspreid was over het hele rijk en was de voorloper van de Victoria League. Hoewel deze organisatie niet primair was gericht op typisch feministische zaken als stemrecht en onderwijs, betekenden ze in de praktijk veel voor vrouwen, ‘they not only enabled women to give expression to their own version of imperialism but gave women their first experience in public political participation.’¹¹⁵ Naast afdelingen in van de Victoria League in Australië werden ook the Imperial Order en de Daughters of the Empire in Canada. Hoewel de aanleiding te maken had met de Boerenoorlog, bleken ze na afloop van de oorlog van groot belang om de banden tussen ‘moederland’ en de verschillende delen van het Rijk te versterken. Zo creëerden ze ‘a web of imperial women’s networks [which] criss-crossed the Edwardian empire and, despite the

¹¹² Theron, ‘Victorian women, gender and identity, 1321.

¹¹³ Riedi, ‘Teaching Empire’, 1317.

¹¹⁴ Theron, ‘Victorian women, gender and identity.

¹¹⁵ Heyningen, ‘Voices of Women’ 26.

tensions inherent in 'imperial sisterhood', survived in attenuated form through two world wars and the transition from empire to commonwealth.¹¹⁶

Beroepen: lower class verpleegsters en onderwijzeressen

Eén van de meest directe gevolgen van de betrokkenheid van de vrouwenbeweging bij de Boerenoorlog golden twee beroepsgroepen: verpleegsters en onderwijzeressen. Met name de eerstgenoemde kreeg een ongekende impuls, die in de Eerste Wereldoorlog nog versterkt zou worden, en de zaak van recht op betaalde arbeid voor vrouwen veel goed deed. De rol van de onderwijzeressen is in het vraagstuk over de rol van de Boerenoorlog binnen de feministische beweging om andere redenen interessant: ze biedt een blik op de kansen die de oorlog bood aan vrouwen uit de relatief lagere klassen. Milner beseftte uitstekend dat het kamp geen luxe onderkomen bood voor vrouwen uit de hogere klassen die daaraan gewend waren, maar in het algemeen waren de omstandigheden in het kamp 'better for cultivated people in good health than in the poorer quarters of great towns at home.'¹¹⁷

Verpleegsters

Een andere beroep dat een belangrijke impuls kreeg door de Boerenoorlog was dat van verpleegkundige. In tegenstelling tot heersende ideeën in de twintigste eeuw, werd verpleging van soldaten in Victoriaans Engeland gezien als een typisch beroep voor mannen. Vrouwen kon je maar beter niet blootstellen aan de gevaren van het front, de losse moraal in het leger en de bijbehorende geslachtsziekten. Hier kwam langzamerhand verandering in door de (beperkte) inzet van vrouwelijke verpleegkundigen tijdens de Krimoorlog.¹¹⁸ De grootste sprong voorwaarts werd echter gemaakt tijdens de Boerenoorlog. '[T]he post-Crimean reforms produced a

¹¹⁶ Riedi, 'Teaching Empire', 1316

¹¹⁷ Ibidem, 1323.

¹¹⁸ Shula Marks, 'British Nursing and the South African War', in *Writing a Wider War* 159.

tiny, marginal female nursing service. Those inaugurated in 1902 represented a major and irreversible public shift on the employment of female nurses in wartime.’¹¹⁹

Bij aanvang van de oorlog in 1898 waren er slechts rond de honderd vrouwelijke verpleegkundigen actief in het leger, in juli 1900 was hun aantal al toegenomen tot 900 en waren er meer dan tweeduizend sollicitaties binnengekomen van vrouwen die als verpleegkundige aan het front wilden werken.¹²⁰ In eerste instantie stond het leger nog steeds vijandig tegenover vrouwelijke verpleegkundigen. Met name door de uitbraak van een tyfusedemie konden de mannelijke verpleegkundigen het werk niet langer aan. De publieke opinie reageerde verontwaardigd op het negeren van talloze vrouwelijke verpleegkundigen, zowel in de Kaapkolonie als in Groot-Brittannië zelf, die niets liever wilden dan zich nuttig maken aan het front, maar die met lede ogen moesten toezien dat hun bijdrage niet gewenst was.¹²¹ De *Nursing Record*, het vakblad onder redactie van Ethel Bedford Fenwick, een verpleegkundige die zich al decennia lang had ingezet voor het verbeteren en toegankelijker maken voor vrouwen van de opleiding tot verpleegkundige, draaide het argument om: vrouwen waren juist bij uitstek geschikt als verpleegkundigen, ook aan het front. Die hoge sterftcijfers waren te wijten aan de onkunde van mannelijke verpleegkundigen.¹²² Tekort aan kandidaten was er zeker niet, en de competitie was zodanig groot dat een Londense verpleegkundige haar beklag erover deed in de *Nursing Record*: ‘Surely something can be done to prevent this most undignified scramble to the front, before we are engaged in fighting united Europe.’¹²³

Vrouwelijke verpleegkundigen binnen het leger waren niet alleen geaccepteerd en beter georganiseerd, maar werden zelfs de norm.¹²⁴ In de Eerste Wereldoorlog zouden er zo’n 50.000 vrouwelijke verpleegkundigen actief zijn aan het front, zonder dat iemand nog schande sprak van het feit dat vrouwen de verpleging van soldaten op zich namen. De rollen waren omgekeerd, de zichtbaarheid van de vrouwelijke

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Ibidem, 165.

¹²¹ Ibidem, 163.

¹²² Ibidem, 165.

¹²³ Ibidem, 172.

¹²⁴ Ibidem, 159.

verpleegkundigen vergroot, opnieuw was een bastion geslecht dat voor meer arbeid voor vrouwen kon zorgen.

De Boerenoorlog was in het geval van onderwijzeressen en verpleegkundigen een katalysator van groot belang, die een bestaande trend van beter onderwijs voor vrouwen en meer kansen in diverse beroepsgroepen versnelde

Onderwijzeressen

De rol van onderwijzeressen in de kampen kreeg al vroeg aandacht in de geschiedschrijving over de Boerenoorlog. Leo Amery's *the Times History of the War in South Africa*, dat al vanaf 1900 werd uitgegeven, en Basil Worsfold's boek over Alfred Milner, *Lord Milner's Work in South Africa* (1906) schrijven beiden over de rol van de onderwijzeressen in de kampen.¹²⁵ Niet zozeer vanwege het belang wat werd gehecht aan de rol van vrouwen in de oorlog, of de emancipatie voor de beroepsgroep die hun activiteiten in de kampen met zich meebrachten (een vrouw alleen, in het buitenland, bovendien in een vijandige omgeving was ongehoord), maar vooral vanwege propaganda doeleinden. Na het verschijnen van het de rapporten van Emily Hobhouse en van de *Ladies Committee* was de reactie van de minister van Oorlog, St. John Brodrick, een slimme omdraaiing van feiten: de kampen waren er juist ter bescherming van de vrouwen en kinderen, die door de Boerenmannen zomaar aan hun lot waren overgelaten. Het was zelfs beter dan dat, de Britse regering bood de kinderen van dit onderontwikkelde volk gratis scholing. 'It was this claim – that the camps were essentially humanitarian in nature – that became the standard government line, and the camp schools project provided useful support for this interpretation.'¹²⁶

Het onderwijs was dé manier om anti-oorlogsactivisten de mond te snoeren. Groot Brittannië was niet de agressor, ze was tegen wil en dank, de brenger van beschaving, 'the gratuitous work of education which we have undertaken' kon niet genoeg geprezen worden.¹²⁷ In 1901 werd, in navolging van het voorbeeld dat de

¹²⁵ Riedi, 'Teaching Empire: British and Dominion Women The South African War Concentration Camps' in: *English Historical Review*, 120, nr. 489, (december 2005), 1318.

¹²⁶ Riedi, Eliza, 'Teaching Empire', 1318.

¹²⁷ Ibidem, 1318, zeciteert minister van Kolonien, Joseph Chamberlain.

Boerenvrouwen zelf hadden gegeven in hun pogingen scholing voor hun kinderen voort te zetten in de kampen, de eerste school opgezet door de Britten in Norval's Pont, waar Edmun Beale Sargant, een assistent van Milner fungeerde als hoofdmeester. Ruim een jaar later rapporteerde Milner in de nogal ongelukkig gekozen woorden dat 'education, under Sargant, is going like a house on fire everywhere.'¹²⁸

Door de sterke toename van het aantal kinderen in de kampen en het aantal kinderen dat ook daadwerkelijk, al dan niet half gedwongen, het onderwijs volgde dat de Britten aanboden, nam de vraag naar onderwijzers en onderwijzeressen sterk toe. Toen Millicent Garrett Fawcett namens de Ladies Committee een aantal kampscholen bezocht, was ze geschokt over het lage niveau van de in het kamp gerecruteerde docenten, met name op het niveau van Engels. Eén van haar aanbevelingen was dan 'to get the services of trained English teachers in these schools as soon as possible.'¹²⁹

Sargant en Fawcett leggen beiden de nadruk op het belang van *vrouwelijke* onderwijzeressen. Deels was het een logisch gevolg van een feminisering van het vak van docent die met name in de tweede helft van de negentiende eeuw sterk doorzette. Het lesgeven werd gezien als een patriottistische daad bij uitstek. Sargant ging nog een stap verder toen hij stelde dat de onderwijzeressen wel voor elkaar konden krijgen wat de soldaten tot dan toe niet gelukt was, namelijk het Engelsgezind maken van de Boeren: 'ask the sisters and daughters of those who have been fighting for the Empire to come out and complete that part of the work which their male relatives are unable to accomplish'¹³⁰ De sollicitanten werden daarop ook geselecteerd, zoals Milner in een telegram aan het Ministerie van Kolonien liet weten: 'Would suggest appeal being made to patriotic motives, as present is an unequalled opportunity of teaching children English, and bringing them under influences which will promote future harmony of races.'¹³¹ Juist vrouwen werden in de traditionele Victoriaanse rolverdeling gezien als de draagster en overdraagster van moraal bij uitstek. Dat werd versterkt door ontwikkelingen in de pedagogische

¹²⁸ Ibidem, 1320, ze citeert E.B. Sargant.

¹²⁹ Ibidem, ze citeert Fawcett.

¹³⁰ Ibidem, ze citeert Sargant.

¹³¹ Ibidem, 1320, ze citeert Milner.

wetenschap zoals de idee dat een moederinstinct van doorslaggevende invloed was. 'It [de keuze voor vrouwelijke docenten] reflected both the recognition of the camps as feminised spaces and the general expectation that women would act as agents of 'British civilisation' on the colonial frontier. Though this role of cultural transmission was normally associated with motherhood, emigrationists often perceived women teachers as substitute mother in this sense and elementary teaching in the colonies was recommended for its empire-building possibilities.'¹³²

Vrouwen als Fawcett en Hobhouse die vrouwen aanmoedigden als onderwijzeres naar de Boerenoorlog te gaan, speelden daarin dus eigenlijk een dubbele rol: enerzijds volgen ze de heersende moraal van de Victoriaanse vrouw die vooral eerst moeder is, letterlijk en figuurlijk, en draagster van de goede zeden, anderzijds bood juist de oorlog ongekende kansen voor vrouwen om een eigen inkomen te verwerven en zelfstandig, vanuit een beroep een bijdrage te leveren aan het Britse Rijk.

¹³² Ibidem 1320.

CONCLUSIE

Vrouwen zijn lang genegeerd in de historiografie over de Boerenoorlog en wanneer hun rol al aan bod kwam, was het vaak in de vorm van passieve slachtoffers aan Boerenzijde, of als stijfkoppige Boerenvrouwen die de strijd niet wilden opgeven. Voor de Britse feministische beweging in de Boerenoorlog is lang weinig of geen aandacht geweest, niet in het minst omdat veel vrouwen uit die tijd zelf dachten dat hun werk tijdelijk stillag door de oorlog.

Ontwikkelingen die al in het begin van de negentiende eeuw waren ingezet, en met name de ontwikkelingen in het laatste decenium van de negentiende eeuw hadden gezorgd voor de ontwikkeling van een breed vertakte feministische beweging in Groot-Brittannië, waarin vrouwen zich inzetten voor zaken als stemrecht, verbetering van de wetgeving op huwelijksgebied, meer arbeidsparticipatie en welzijnswerk.

De Boerenoorlog brak uit in een periode dat de feministische beweging (weer) volop in beweging was, 'at a critical time for Western women, when they were challenging the Victorian stereotype of the domestic woman who operated only in the private sphere.'¹³³

De betrokkenheid van de feministische beweging bij de Boerenoorlog was niet onproblematisch. Niet alleen zorgde de uiteenlopende standpunten die al voor de oorlog bestonden binnen de feministische beweging voor interne verdeeldheid, ook bestaande tegenstellingen werden aangescherpt. De onenigheid die er was over bepaalde zaken zoals (seksuele)vrijheid van vrouwen en het idee van 'vrouwelijkheid' werden door de oorlog uitvergroot. Anderzijds bracht de oorlog een ongekende impuls voor zowel 'conservatieve' als 'progressieve' feministen, met name op het gebied van de strijd om stemrecht. De Britse regering voorzag de beweging zelf van argumenten door een oorlog te beginnen over een stemrecht kwestie en daarmee te laten zien dat het een zaak van zeer groot belang was, waarvoor zelfs geweld geoorloofd was.

¹³³ Heyningen, *Voices of Women*, 42.

Ook bood de Boerenoorlog een aanleiding tot het deelnemen aan al bestaande politieke en humanitaire organisaties en zelfs tot het oprichten daarvan. De *Ladies Committee* is een sprekend voorbeeld, maar ook minder bekende organisaties als *The Guild of Loyal Women* zorgden ervoor dat de Boerenoorlog a significant watershed for organised female imperialism' werd, 'one that gave these women the opportunity to demonstrate their wholehearted endorsement of the Empire.'¹³⁴ Ook vrouwen die minder 'wholehearted' het beleid van het 'Empire' waren toegedaan, deden hun voordeel met deze ontwikkeling. Ze deden ervaring op in (internationale) politiek, een domein dat tot dan toe voorbehouden was aan mannen. Bovendien vergrootte deelname aan al deze organisaties de zichtbaarheid van de feministische beweging in het publieke leven en politieke debat, 'the war drew women into public political life.'¹³⁵

Daarnaast had de Boerenoorlog op een heel praktisch gebied invloed op de vrouwenbeweging, het gebied van betaalde arbeid voor vrouwen, waar zij al zo lang voor streden. Verpleegkundigen en onderwijzeressen kregen kansen die zonder de oorlog nooit mogelijk waren geweest

De Boerenoorlog was niet perse anders in haar emanciperende functie dan andere oorlogen, maar het moment waarop de oorlog uitbrak, de argumenten die door de Britse regering voor de oorlog gebruikt werden én het gebruik van de tactiek van de verschroeide aarde en de concentratiekampen zorgden er wel voor dat de Brits feministische beweging op talloze fronten kon profiteren, meer dan ze wellicht in een andere oorlog gedaan had.

Sommige van bovenstaande veranderingen waren waarschijnlijk ook wel opgetreden zonder de oorlog, maar de oorlog bleek een krachtige katalysator voor de Britse vrouwenbeweging te zijn. Met name de militante suffragettes zijn daar een voorbeeld van. Voor hen vormde de Boerenoorlog een splijtzwam, ze braken met bestaande tradities van geweldloos streven naar stemrecht.

Uiteindelijk is er geen eenduidig antwoord op de vraag: 'Vormde de Boerenoorlog een splijtzwam binnen de Brits feministische beweging, of bracht zij juist meer eenheid?' mogelijk. De Boerenoorlog faciliteerde wat de feministen uiteindelijk zelf

¹³⁴ Theron, 'Victorian women, gender and identity in the South African War, 9.

¹³⁵ Heyningen, 'voices of Women, 42.

teweegbrachten en al hadden gezaaid in de jaren voorafgaand aan de oorlog. De Boerenoorlog was in die zin vooral een katalysator.

Deze scriptie is een zeer bescheiden aanzet tot een overkoepelende blik op de invloed van de Boerenoorlog op de Brits feministische beweging, maar het onderwerp biedt nog ongelooflijk veel mogelijkheden tot verder onderzoek.

Literatuurlijst

- Abrams, Fran, *Freedom's cause : lives of the suffragettes*, (Londen 2003)
- Brown, Heloise, *The truest form of patriotism: pacifist feminism in Britain, 1870-1902*, (Manchester 2003).
- Caine, Barbara, *English Feminism 1780-1980*, (Oxford 1997).
- Cannon, John (ed.) "Suffragettes" *A Dictionary of British History*, (Oxford 2009), geraadpleegd 15 juni 2012 via <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t43.e3313>
- Cuthbertson, G., Grundlingh, A. en Suttie, M. (ed.), *Writing a Wider War: Rethinking Gender, Race, and Identity in the South African War, 1899-190* (Ohio 2002).
- Delap, Lucy. "The 'woman question' and the origins of feminism." *The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought*. . Gareth Stedman Jones en Gregory Claey's (ed). Geraadpleegd 15 juni 2012 via http://histories.cambridge.org/extract?id=chol9780521430562_CHOL9780521430562A012
- Fletcher, Ian Christopher, Nym Mayhall, Laura E., Levine, Philippa, *Women's suffrage in the British empire : citizenship, nation and race*, (Londen, 2000).
- Elshtain, J. B. en S. Tobias (ed), *Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory*. (New York,1990).
- Heyningen, Elizabeth van, 'The Voices of Women in the South African War' in: *South African Historical Journal* 41 (1999) 22-43.
- Hirshfield, Claire, 'Liberal Women's Organizations and the War against the Boers, 1899-1902' in: *Albion*, jaargang 14, 1(1982) 27-49.
- Hobhouse, Emily, *The Brunt of the War and Where it Fell*, (Londen 1902).
- Krebs, Paula M., *Gender, Race, and the Writing of Empire: Public Discourse and the Boer War*, (Cambridge, 2004). via: h
- Krebs, Paula M., 'The Last of the Gentlemen's Wars': Women in the Boer Concentration Camp Controversy', in: *History Workshop*, aflevering 33, (1992), 38-56.
- Levine, Philippa, *Victorian Feminism, 1850-1900*, (Gainesville, 1994).
- Mayhal, Laura E. Nym, *The Militant Suffrage Movement: Citizenship and Resistance in Britain, 1860-1930*

Nasson, Bill, *The Boer War, the Struggle for South Africa*, (Kaapstad, 2010).

Pugh, Martin, *The march of the women : a revisionist analysis of the campaign for women's suffrage, 1866-1914*, (Oxford, 2000).

Riedi, Eliza, 'Teaching Empire: British and Dominions Women The South African War Concentration Camps' in: *English Historical Review*, 120, nr. 489, (december 2005), 1316-1347.

Theron, Bridget, 'Victorian women, gender and identity in the South African War; An overview' in: *Kleio*, jaargang 38, aflevering 1, (2006), 3-24.